

Bachelorgradsoppgave

«Hvilken betydning har relasjonell
tilnærming for psykisk helse hos
mennesker med utviklingshemming»

«Relational approach, what effect has it on
mental health for people with learning
disability?»

Ørnulf Edvard Johansen

Studentnummer: 102243

VPL310

Bachelorgradsoppgave i vernepleie

Avdeling for helsefag

Høgskolen i Nord-Trøndelag - 2014

HINT

Et budskap?

Ved bofelleskap er hverdagen fylt av ledelsens innsparingstiltak, systemer, prosedyrer, arbeidsoppgaver som husstell og til å dekke basale behov som mat og vedlikeholde personlig hygiene. I tillegg må ansatte vie mye tid til krav om dokumentasjon; vedtak, individuell plan og kartlegging. Tiltakene er oss lovpålagt og nødvendig for bruker, og helse- og sosialarbeiderens utøvelse blir ofte målt etter disse. Disse redskapene kommer ofte i første rekke, disse instrumentene kan overskygge menneskene vi skal hjelpe, disse verktøyene blir gjerne våre holdninger inn i relasjoner. Fratar de også tilretteleggerens frihet og selvstendighet?

Dette essayet skildrer relasjonell tilnærming; en grunnfilosofisk tanke der jakter på den gode relasjon og dens eksistensielle betydning for mennesket, for mennesker med utviklingshemming. I relasjonell tilnærming ligger det et ønske om en holdningsendring. Fra en instrumentell tilnærming til å sette mennesket på ny i sentrum; vårt, helse- og omsorgsarbeiderens, humanistiske verdigrunnlag.

Alle har psykisk helse, men generelt mangler det forståelse for psykiske vansker hos mennesker med utviklingshemming. Temaet psykisk helse vil i denne oppgaven være mer bakenforliggende, slik det er ved et bofelleskap, slik det er i møter mellom mennesker. Jeg ønsker i denne oppgaven å fokusere på veien fram til å prøve å se og forstå mennesket, mennesker med utviklingshemming, gjennom relasjonell tilnærming. At vi tilretteleggere gjennom en rikere forståelseshorisont av mennesket vil sikre bedre psykisk helse hos de menneskene vi bistår.

Jeg har valgt sjangeren essay av to grunner. For det første springer all min forståelse av profesjonsrelasjoner ut i fra mitt liv, erfaringer i fra praksis og i fra teoretisk innsikt. Denne vekselvirkningen mellom teori og praksis har jeg funnet mer hensiktsmessig å belyse gjennom en essayistisk tilnærming.

For det andre bryter essaysjangeren med den mer tradisjonelle rigide akademiske forskningsoppgavens prinsipper. Den gir frihet og en selvstendigjøring av studenten. Frihet til kreativitet, til å skape og leke, være fleksibel. Gjennom selvstendigjøring, etter å ha forlatt de rigide rammer, må en allikevel vise til en etisk og faglig innsikt.

Hvilken betydning har relasjonell tilnærming for psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming?

Frihet og selvstendiggjøring er universelle etiske prinsipper vi må følge i vår tilnærming som helse- og sosialarbeidere. Frihet og selvstendig er nødvendig i relasjonell tilnærming. Frihet og selvstendiggjøring gir ansvar til å gjøre de riktige valg. Valg som handler om å se, lytte og slippe den andre til på sitt eget og mitt liv.

Nøkkelord: relasjonell tilnærming, relasjon, omsorg, tillit, trygghet, kommunikasjon, dialog, tid, atferd, brukermedvirkning, selvbestemmelse, asymmetri, empowerment, læring, pedagogikk, normalisering, humor, utviklingshemmet, og psykisk helse

ET BUDSKAP?	0
ALT HAR SIN BEGYNNELSE	1
«Hvilken betydning har relasjonell tilnærming for psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming?»	3
Morten og Roland	4
Alle har psykisk helse	5
MENNESKET	9
TILLIT	11
Mage mot mage	13
En miljøregel til besvær	15
Har noen sett Svanhild?	19
DIALOG	22
«Martine»	25
Svanhild	25
SELVBESTEMMELSE	26
Tre er en for mye	27
Mot normalt.....	28
HUMOR	31
ALT HAR SIN SLUTT	34
METODE	35
Begrepet metode	35

Valg av metoder	36
Litteraturstudie	36
Kritikk av valg av metode	37
Essay	38
Kritikk av valg av metoder	40

ANTALL ORD: 11.307

(METODEDELEN ER BLE FØRST PRESENTERT SOM ET VEDLEGG ETTER AVTALE MED VEILEDER. ETTER VIDERE INSTUKSER MÅTTE DEN KNYTTES NEDERST TIL ESSAYET. DEN ER DERMED IKKE MEDREGNET I ANTALL ORD.)

Alt har sin begynnelse

De bleike armene mine dinglet frem og tilbake som to døde lianer der jeg krysset en uklippet plen på vei til et jobbintervju; jeg hadde hørt rykter om at det var behov for en assistent ved en bolig hvor det bodde mennesker med utviklingshemming. Aldri tidligere hadde jeg pratet med et menneske med utviklingshemming, kun sett dem sporadisk i bybildet.

Det var to dører å velge i mellom, jeg valgte den til høyre, åpnet og så et menneske som sto og støttet seg til en mopp. Hvem som så mest overrasket ut vet ikke jeg, men var dette mennesket utviklingshemmet? Hva skulle jeg si? Hva sier man til utviklingshemmede? Det var hun som skulle intervju meg, og jeg hadde gått inn feil dør.

Mens hun vasket videre satte jeg meg ned i en sofa i et fremmed rom og ventet. En kar med Downs syndrom kom inn i rommet og satte seg på en puff rett framfor meg. Det var både litt skummelt og godt, noe totalt fremmed og noe velkjent; jeg kunne i hvert fall fastslå at han var utviklingshemmet. Han håndhilste og presenterte seg. Karen var velartikulert, høflig og samtalen fikk en form for flyt. Han spurte og grov som om intervjuet allerede var i gang. Det ble mange spørsmål etter hvert og det hele ble litt intenst. Han virket til å forstå det meste av det jeg fortalte, men noen oppfølgingsspørsmål fikk meg til å stusse. Jeg famlet etter ord som jeg antok han ville forstå. Ble han irritert? Var alle her slik? Midt i det uformelle intervjuet sa dama med moppen at nå måtte det holde for en stund, da hun skulle intervju meg snart. Han gikk.

Litt senere dukket en ny kar opp, også han med de velkjente Downs syndromtrekkene. Han satte seg ned i sofaen rett ved og så på meg med stirrende øyne og åpen munn. Jeg var varm i kroppen etter den forrige samtalen og fortsatte like åpent: «Hei! Ka hete du?» Han snudde seg litt furt og så en annen vei, snudde seg tilbake og stirret på meg med store svarte, litt sånn småskremte øyne og med åpen munn. «Bor du her?», prøvde jeg på ny. Han reagerte på samme måte, like tilsynelatende gretten. Hva gjorde jeg feil? Skjønte han ikke hva jeg sa? Ville han ikke snakke med meg? Kunne han snakke?

Jeg fikk jobben og ruslet hjem. Hodet var helt tomt. Ingen, ingenting kunne fortelle meg hvordan jeg hadde opptrådd overfor disse to menneskene i dette møtet i den fremmede stua.

Titt og ofte vender jeg tilbake til dette møtet. Det var for meg et eksistensielt møte¹. Det var mitt første steg inn i en profesjonsdannelse. En dannelsesprosess preget av møter med mennesker med utviklingshemming, deres familier og kollegaer. Møter preget av samhandling gjennom relasjoner. Relasjoner som utviklet seg over tid. Relasjoner der utviklet, beriket meg som menneske. Relasjoner er eksistensielt². Alt springer ut i fra relasjoner. Også dette essayet.

«Det er relasjoner som er grunnen til at vi er her. Det er det som gir livene våre mål og mening. Det er det livene våre handler om.»³

I 15 år jobbet jeg ved dette botilbudet, ved denne boligen, dette bofelleskapet. Her fikk jeg mine erfaringer hvor mine refleksjoner springer ut av. Refleksjoner over opplevelser av fenomener⁴ som tillit, dialog, selvbestemmelse og humor som oppstod gjennom relasjoner⁵. Jo mer erfaring jeg fikk, desto flere refleksjoner. Nå jobber jeg ved et aktivitetstilbud og under det siste året av vernepleierutdanninga praktiserte jeg ved Heimdal treffsted. Dette gav meg nye erfaringer som utvidet mitt refleksjonsperspektiv. Disse pedagogiskfilosofiske refleksjonene bar jeg med meg inn i den abstrakte teoretiske verden, inn i det målrettede studieløpet ved vernepleierutdanninga.

I møtet med teorien assosierte jeg til mine erfaringer. Teorien ble meningsfull. Den meningsfylte teorien tok jeg med meg tilbake til praksis. Jeg utviklet en teoretiskpraktisk pardans hvis ble en betydelig del av min kontinuerlig og vidtgripende kulturelle utvikling og vekst; min dannelsesprosess⁶. Det resulterte i en rikere praksis; dokumentering fikk større betydning, jeg fant glede i å skrive og metodisk tilnærming er meg forståelig, men overordnet ble relasjoner fornyet og nye relasjoner fikk et bedre utgangspunkt. Denne vekselvirkning,

---

¹ «Et møte som får inngripende betydning, er tidsavgrenset og en sjelden begivenhet.» Bollnow i Aune K. E. og Saur E. (2007:65) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

² «Gjelder eksistensen; det å være til, tilstedeværelsen» Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/eksistens> (Hentet 8.11.14)

³ Sitat Brené Brown. Fra foredraget *The power of vulnerability*, TED.com, juni 2010. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/sitat.php?id=14429> (Hentet 8.10.14)

⁴ «En erkjennelse over det som oppstår, tingene i den ytre verden» Tjønneland, E. (2011) *Fenomen*. Store norske leksikon. Tilgjengelig: <http://snl.no/phenomen> (Hentet 11.11.14)

⁵ Svendsen L.F.H. (2011) *Refleksjon. Filosofi*. I Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/refleksjon%2Ffilosofi> (Hentet 8.10.14)

⁶ Bollnow, O.F. i Aune, Karin E. og Saur, Ellen (2007:65) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget.

denne estetiske pardansen mellom praksis og teori gav mine refleksjoner mer substans, en dypere mening.⁷

I min dannelsesprosess sprang det ut det jeg vil kalle eksistensielle spørsmål:

Hvem var vi, tilretteleggerne? Hvilke holdninger hadde vi? Hvordan så vi beboerne? Hvordan opplevde vi dem? Hvilke intensjoner hadde vi i samhandling? I relasjoner? Hva er en god relasjon? Var vi bevisst vår makt? Hva med gjensidighet? likeverd? selvbestemmelse? Og hvordan så beboerne oss? Hva ønsket de? Hva forventet de? Hadde de god livskvalitet?

Disse spørsmålene har jeg samlet i en eksistensiell problemstilling:

«Hvilken betydning har relasjonell tilnærming for psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming?»

Relasjonell tilnærming er ingen konkret metode, men innebærer en form for filosofisk grunnlagstenkning, bygd på forståelse av hvordan *gode relasjoner* bygges gjennom *tillit og trygghet over tid*. En form for faglig virksomhet som veves sammen av teoretisk innsikt, praktisk metodikk, personlig engasjement, etiske dilemma, dømmekraft, humor og erfaring i praksis, hvor selvbestemmelse skal være gitt som en menneskerett⁸. I relasjonell tilnærming ligger det en holdningsendring; i fra å møte hjelpe- og omsorgstrengende mennesker som et objekt som skal formes til å se, forstå og akseptere menneskene som de er.

Min forståelse, mine kunnskaper og erkjennelser av hvordan den gode relasjon bygges, er dannet etter en hermeneutisk tilnærming⁹ ut i fra mine forutsetninger, min forforståelse. Deler av min forforståelse har jeg gransket, deler av den har jeg tvilt på, deler av den har jeg utviklet i denne prosessen. Den utvikles stadig.¹⁰

---

⁷ Kompetansetrekanten i Skau, M.G. (2011:57-62) *Gode fagfolk vokser*. 4.utgave. Oslo: Cappelens forlag

⁸ Liane, V. (2009:8) *Kunsten å skape gode øyeblikk*. Fontene 4/09. Fagutvikling

⁹ «Fortolkning av deler av en helhet. Forståelsen av delene virker inn på forståelsen av helheten» Alnes, J. (2011) *Hermeneutikk*. Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/hermeneutikk> (Hentet 13.10.14)

¹⁰ Pettersen, M. (2010) *Med metablikk på egen forskningsprosess. Når egen forforståelse blir utfordret*. Fontene 1/10. Fagartikkel

God livskvalitet er et overordnet mål for vernepleierfaglig arbeid¹¹. Livskvalitet måles gjerne i grad av påvirkning et menneske har på sitt eget liv¹². En sterk påvirkning på ens eget liv vil gi bedre psykisk helse, og god psykisk helse gjør påvirkning på ens eget liv lettere¹³.

Morten og Roland

De to menneskene jeg møtte i begynnelsen, Morten og Roland, har samme syndrom, men er dog så forskjellige mennesker. Morten, han tilsynelatende språkmektige, har ofte denne atferden; blander mennesker i første møte, er sjarmerende og har et repertoar av høflighetsfraser, er direkte og begrenser seg lite. Varer møtet over tid kan han bli intens, kan han sette den andre opp i mot veggen. Han går liksom tom for fraser. Men han har flere sider. Han er kompleks.

Roland trengte tid. Han hadde et svært svekket verbalt språk, men et rimelig godt utviklet kroppsspråk. Han var høflig han også, hvis en tilnærmet seg riktig, om det var noen kjente ved hans side. Hadde dama med moppen latt moppen hvile, hadde mitt første møte kanskje blitt annerledes. Hans begrensede evner til å kommunisere gjorde at det tok tid for å forstå ham, det tok tid for ham å gjøre seg forstått. Med tiden var det lettere å forstå ham, enn hans språkmektige nabo. Roland var autentisk¹⁴ i relasjon.

Etter mine år ved boligen forlot Roland livet på jorden etter flere år med sykdom. Forløpet var absurd; han mistet seg selv, ble forvirret og redd, hans livskvalitet forringet. Vi ante uro, dyktige kolleger så tegn til endring av atferd, men hans økende forvirring eskalerte rett i vår intetanende kultur¹⁵. En kultur der kunnskaper om psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming var generelt flyktig eller diffus. Dette er tilfelle ved aktivitetstilbudet også, men vi er ikke alene; undersøkelser viser at det fortsatt er mangler i forståelse av

---

¹¹ FO (2008) *Om vernepleieryrket*. Tilgjengelig:

<https://www.fo.no/publikasjoner/category159.html?offset1135=20> (Hentet: 8.10.14)

¹² Jacobsen, K. og Gjertsen, H.B. (2010:15) *Forståelse i miljøterapi*. Oslo: Gyldendal Akademiske

¹³ Ahokas, U.M. (2013) *Hva er god psykisk helse?* Fra temaheftet: Psykisk utviklingshemming og psykisk. NAKU: Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

¹⁴ «Begrepet autentisk kan defineres som pålitelig og fullt ut ekte.» (Bokmålsordboka, 2014).

¹⁵ Her: «holdninger, verdier og normer som er rådene hos en viss gruppe mennesker i en organisasjon». (Bokmålsordboka, 2014)

psykiske vansker hos denne menneskegruppen¹⁶. Paradoksalt nok er disse menneskene mer utsatt for både psykiske plager og lidelser enn resten av befolkningen¹⁷.

Alle har psykisk helse

Kort fortalt er *god psykisk helse* å ha det godt med seg selv, *ha gode relasjoner* med andre, *evne og forløse sine ressurser* til å skape eller produsere, *føle seg nyttig* og *mestre livets normale påkjenninger*¹⁸. Dette er generelle behov som gjelder alle mennesker, også mennesker med utviklingshemming. Men for mange utviklingshemmede har dannelsen av *selvbildet* og *selvfølelsen*¹⁹ vært en prosess preget av mislykkethet og vonde opplevelser som gjenspeiles i deres oppfatning om seg selv²⁰. En svekket oppfatning av seg selv gir lav *selvtillit*; lite tro på egne evner og på å mestre foreliggende oppgaver. Noe av årsaken til det kommer av deres *kognitive svikt*²¹. Svikten gir større vansker med å tolke, forstå og bearbeide inntrykk, opplevelser og erfaringer. Noe som igjen medfører mindre av det man kan kalle reservekapasitet til å bearbeide stressende, traumatiske og belastende hendelser. Når disse evnene er mangelfullt utviklet, vil også normale påkjenninger og stressituasjoner føles uoverkommelige. Den kognitive svikt medfører også at mange har vansker med å redegjøre for sine følelser og opplevelser. Manglende evner til å tolke og kommunisere med sine omgivelser vil igjen påvirke deres sosiale liv. Det gjør dem sårbare i relasjon.²²

Vi mennesker er sosiale vesener og det er i *gjennom våre nære relasjoner vi kan få bekreftelse på hvem vi er*. Behovet for å ha nære relasjoner; familie, venner og kjærester er minst like stort hos mennesker med utviklingshemming som hos andre. Men erfaringer viser

---

¹⁶ Ellingsen (2007): *Forord i temaheftet: Psykisk utviklingshemming og psykisk helse*. NAKU: Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

¹⁷ Evensen O.O.: *Utviklingshemming – generell kognitiv svikt som medfører økt sårbarhet for utvikling av psykiske lidelse*. NAKU: Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

¹⁸ NAKU (2013) *Temahefte 1: Psykisk utviklingshemming og psykisk helse – grunnleggende tema om utviklingshemming og psykisk helse*. Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

¹⁹ *Selvbildet* er hvordan vi vurderer oss selv. *Selffølelsen* er de følelsene vi har knyttet til selvbildet. Håkonsen K.M. (2011) *Innføring i psykologi*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Forlag

²⁰ NAKU (2013) *Temahefte 1: Psykisk utviklingshemming og psykisk helse – grunnleggende tema om utviklingshemming og psykisk helse*. Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

²¹ «Funksjoner som tenking, problemløsning, læring, hukommelse, persepsjon og språk er reduserte i større eller mindre grad» Melgård, T. *Utviklingshemming* i Eknes, J. (2000:22) i *Utviklingshemming og psykisk helse*. Oslo: Universitetsforlaget

²² NAKU (2013) *Temahefte 1: Psykisk utviklingshemming og psykisk helse – grunnleggende tema om utviklingshemming og psykisk helse*. Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

at de ofte blir utsatt for både avvisning og mobbing i alle livsfaser og at relasjoner de oppfatter som nære, ikke alltid er preget av gjensidighet²³.

Det at mennesker med utviklingshemming har reduserte evner til å kommunisere, samt at vi leser deres psykiske vansker som en del av utviklingshemmingen, gjør det krevende å oppdage psykiske plager. Sentralt i forståelsen av psykiske vansker hos mennesker med utviklingshemming, er å finne hvor de er i sin utvikling av *emosjonsregulering*²⁴; en kraft der utvikles kognitivt og gjennom *samhandling i nære relasjoner*. De må møtes på det utviklingsnivået de er. Særlig viktig i denne sammenhengen er fokus på *individets egne forutsetninger*, og *etableringen av samspill som formidler respekt, interesse og forståelse*. En kan si at det å se og forstå mennesker med utviklingshemming er av essensiell betydning for effektiv forebygging av utvikling av psykiske vansker og atferdsproblemer. Men for å utvikle en egen og hensiktsmessig emosjonsregulering har de også behov for en ytre regulering med fleksible rutiner, sensitivitet og tilgjengelighet av mennesker som fungerer som trygge baser og støttespillere. Blir de behandlet etter rigide programmer øker risikoen for utvikling av emosjonelle vansker.²⁵

Så vi og forsto vi Roland godt nok? Kunne vi ha sett de nyanserte endringene tidligere? Kunne vi ha forhindret hans psykiske lidelser der forringet hans livskvalitet og som førte til en tidlig død? Lenge før vi kunne konstatere tegn til psykiske lidelser sa en kollega at hun fryktet ham. Fryktet ham fordi han hadde isolert seg og selvstimulerte; han danset heftig sittende i sin sofa, og var småvill i blikket. Hun ble ikke hørt. Var vi andre også redde? Han kunne være sosial, han kunne velge å være alene. I perioden før han ble syk, var han mye alene. Han var en mann som vaktet over sin selvråderett og han måtte vel få bestemme selv, eller? I dette essayet vil jeg ikke svare direkte på om vi gjennom relasjonell tilnærming kunne forhindret eskalering av hans psykiske lidelser. Det er en komplisert historie. Men Rolands anamnese²⁶ fikk mine øyne opp for de andre beboernes psykisk helse.

---

²³ Ahokas, U.M. (2013:3) *Hva er god psykisk helse?* Fra temaheftet: Psykisk utviklingshemming og psykisk. NAKU: Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

²⁴ «Regulering av kroppens kraft der slår ut i et følelsesregister» Jacobsen, K. og Bjerkan, B.n (2007): *Forord: Hvordan kan miljøarbeid bidra til å tilrettelegge for livskvalitet og god psykisk helse*. Fra temaheftet: Psykisk utviklingshemming og psykisk. NAKU: Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

²⁵ NAKU (2013) *Temahefte 1: Psykisk utviklingshemming og psykisk helse*. Tilgjengelig: <http://naku.no/node/1339> (Hentet 28.3.2014)

²⁶ «Sykdomshistorie med opplysninger av symptomer og plager» Malt, U. (2014) *Anamnese*. I store medisinske leksikon. Tilgjengelig: <https://sml.snl.no/anamnese> (Hentet 27.10.14)

«Det vi må lære før vi kan gjøre det, det lærer vi ved at vi gjør det.»²⁷

Det var et tradisjonelt bofelleskap jeg arbeidet ved. Hverdagen var ofte fylt av å dekke de basale behov som mat og stell. Det var også en del fokus på helse. I tillegg hadde vi flere arbeidsoppgaver av husstell; vasking av klær og leilighet. Vår tilnærming var i all hovedsak målstyrt etter beboerens vedtak²⁸, der mål for den enkelte var nedfelt, men vi var også målstyrt etter holdninger som normaliseringstanken²⁹. Holdninger som var utslagsgivende for faglighet. Som ufaglært møtte jeg en kultur hvor rammer var rigide, hvor maktbruken var åpen og synlig³⁰. Det var ofte aggresjon og relativt ofte utfordrende atferd³¹. Kulturen endret seg med årene. Sakte utviklet holdningene seg. Loven om bruk av makt og tvang³², kvalitetssikring av tjenester gjennom dokumentasjon og fokus på grunnleggende menneskerettigheter, som selvbestemmelse, var drivkreftene bak kulturutviklingen. Men tilliten var vanskelig å gjenvinne hos enkelte beboere, det var en lang prosess.

Dette bofelleskapet er min erfaring, mitt utgangspunkt. Selv om hvert enkelt bofelleskap er unikt, vil bofelleskap som fenomen være preget av noen fellestrekk; der bor mennesker og der er ansatte som i turnus tilrettelegger tjenestetilbud og imøtekommer faglige og etiske krav, og der er en kultur i arbeidsmiljøet. Jeg nevner hendelser, opplevelser i dette essayet som andre bofelleskap kanskje kjenner igjen, men som har sitt eget særpreg.

Ved bofellesskapet var det relasjonell tilnærming, der var gode relasjoner, men var der en felles filosofi, en kultur for det? Overskygget systemer og prosedyrer det eksistensielle, de menneskene som bodde der?

---

²⁷ Sitat Aristoteles; om erfaring slik jeg tolker det. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/index.php?fn=&en=Aristoteles> (Hentet 8.10.14)

²⁸ Forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b: Et enkeltvedtak, der gjelder en eller flere bestemte personer.

²⁹ «Et begrep som representerer forbedret levikår, økt integrering og like rettigheter for mennesker med utviklingshemming, en reaksjon på påvist omsorgssvikt ved sentralinstitusjonene» Askheim, O.P. (2003) *Fra normalisering til empowerment*. Oslo: Gyldendal Forlag

³⁰ «Hvor en aktør bruker fysiske eller psykiske tvangsmidler for å få sin vilje igjennom» Schiefloe, P. (2003:204) *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen Fagforlag

³¹ «Kulturelt avvikende atferd med intensitet, frekvens eller styrke som utsetter personen selv eller andre for fysisk fare» Eknes, J. (2000:204) *Utviklingshemming og psykisk helse. Utfordrende atferd*. Oslo: Universitetsforlaget

³² Lov om kommunale helse- omsorgstjenester. Kapittel 9. *Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming*

Nå jobber jeg ved et aktivitetstilbud for mennesker med utviklingshemming. Et tilbud skapt ut i fra miljøterapeutiske prinsipper³³. Vi ansatte spurte fagleder om målet for aktivitetstilbudet. «*Vedtakene hos de enkelte*», fikk vi til svar. Selv har vi etter en prosess utarbeidet overordnede mål til det å bli sett og forstått, og å ha det trivelig i et inkluderende miljø. Herunder satte vi oss mål om tilrettelegging av meningsfylte og lystbetonte aktiviteter ut i fra brukernes vedtak. De fleste har en dagsplan. Noen følger den mer slavisk enn andre. I mesteparten av tiden befinner vi oss i samhandling med brukerne, det er et fellesskap. Vi gjør aktiviteter sammen, vi har en hverdag, og vi snakker om alt og ingenting; vi snakker om livet. I bakgrunnen ligger en tidsstruktur; aktiviteter og måltider har faste tider. Men vi er fleksible.

Under siste år ved vernepleierutdanninga, praktiserte jeg ved Heimdal treffsted. Et offentlig lavterskeltilbud for sosial inkludering for mennesker med psykisk lidelser. Et tilbud for de som har kommet til enden av behandlingsskjeden. Et tiltak for fravær av isolasjon og muligheten for å bygge eller utvide ens eget sosiale nettverk. Som ved aktivitetstilbudet, er dette tilbudet tuftet på miljøterapeutiske prinsipper og har en tidsstruktur. Her arbeider man ikke ut i fra vedtak. Folk kom og gikk som det passet seg. Her var det lagt til rette for målrettede og meningsfylte aktiviteter som lå der som verktøy for mestring og sosial trening basert på frivillighet. Her vanket allslags mennesker, flere ressurssterke, enkelte med høyt utdannings- og kunnskapsnivå. Her handlet møtet stort sett om det trivielle. Både strukturen av dagen og kulturen i arbeidsmiljøet, gav rom for faglig og etisk refleksjon.

Ved alle disse tre arenaene følges de samme lover, de sammen etiske prinsipper³⁴ og de samme menneskelige verdier som ligger til grunn for etablering av en etisk og faglig basert relasjon. Blant andre menneskets ukrenkelighet, respekt for enkeltindividet, likeverd, tillit, åpenhet, redelighet, omsorg og nestekjærlighet. Allikevel er det mellom arenaene nyanseforskjeller i tilnærming overfor brukere. I tillegg var kulturen for faglige og etiske refleksjoner ved treffstedet forbilledlig.

---

³³ «Å legge til rette for mestring individuelt og sosialt» Gjersøe, V. (u.d.) *Miljøterapeutiske prinsipper*. Helsekompetanse. Tilgjengelig: <http://helsekompetanse.no/psykiske-lidelser/17969> (Hentet 30.8.14)

³⁴ FO (2011) *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Tilgjengelig: <https://www.fo.no/publikasjoner/category159.html?offset1135=10> (Hentet 8.10.14)

Mennesket

Profesjonsutdannelsen har beriket meg som menneske. Meg som menneske beriker min profesjon. Jeg har blitt berørt, jeg har fått gleden av å skrive, jeg har fått teoretisk innsikt. Ut av min dannelsesprosess sprang noen eksistensielle spørsmål. Jeg spurte: hvem var vi, tilretteleggerne? Eller hvem er vi? Eller hvem er jeg? Jeg fikk en erkjennelse en dag. En dag på vei hjem fra jobben. Det var sommer. Det var sol.

Jeg bremsset ned mot en rundkjøring, lyttet til «What's your story?» med TSOOL³⁵ og reflekterte over arbeidsdagen. En deilig dag. Flere små gode øyeblikk. Det gav en varm følelse. Tenkte på livet generelt. Det så lyst ut. Gledet meg til å skrive bacheloroppgave. Snart vernepleier. Lykke. Jeg gløttet ut mot rundkjøringa. Jeg skulle ut på den andre siden. Rundkjøringen ble sløret. Et polaroid bilde fra 70-tallet. En stoisk ro fylte kroppen min, jeg hadde verdens best tid. Intet hastverk for meg biler. Jeg smilte og fikk lyst til å åpne døra, gå frem og vinke bilistene, menneskene videre og gi dem tommelen opp. Jeg følte at alle var i harmoni med rundkjøringa. Det ble et stort åpent rom og jeg svingte ut. Så hyggelig. En trailersjåfør bremsset høflig ned slik at jeg kunne kjøre rundt og ut på den andre siden. Jeg bøyd meg ned for å se opp på sjåføren som satt så høyt, blunke og gi ham tommelen opp. Men han så en annen vei? Han smilte ikke? Han så ikke lykkelig ut i det hele tatt? Hva var det med ham? Fulgte han ikke med? Så han ikke den harmoniske rundkjøringa?

Jeg husker at jeg på vei ut av rundkjøringa brøt ut av blendverket og tanken ble klar; trailersjåføren så jo rundkjøringa ut i fra sin verden! Alle bilistene så rundkjøringen forskjellig! Alle opplevde den ut i fra sin verden! Det er jo nesten en floskel, en velkjent erkjennelse, men der og da gav den en dypere mening: «Alle opplever verden ut i fra sin verden». Selv om opplevelsene var forskjellige hadde vi noe felles. Alle skulle en plass, alle hadde et mål, og uten felles kjøreregler hadde alt blitt kaos. Mennesker med sine unike verdener møttes. Rundkjøringa med sine prinsipper ble vår felles opplevde verden. Opplevelsen var sterk i det jeg svingte ut. Jeg holder fortsatt fast ved den.

---

³⁵ The Soundtrack Of Our Lives (2012) *Throw it to the universe*

Neste gang jeg kom til den samme rundkjøringa var den annerledes. De samme prinsippene, men med andre bilister, annen rytme, det var regn. På den samme scene var samspillet annerledes.

Det fins mange rundkjøringer. De har noe felles, men hver og en er unik. Kommer jeg til den samme rundkjøringa om og om igjen vil jeg være trygg på hvordan den fungerer selv om rytmen har endret seg. Jeg har erfaring i fra den, det er noe kjent ved den.

Det var noe universelt over denne opplevelsen; en rundkjøring kan være en hvilken som helst arena og jeg, mennesket meg er en del av noe større³⁶. Gjennom refleksjon fant jeg meg selv i en situasjon, i en verden mellom andre mennesker³⁷. Andre menneskers perspektiver jeg må respektere. Men jeg erkjenner at denne opplevelsen var min opplevelse ut i fra min verden; min enestående historie, mine tanker, mine sanser, mine verdier og holdninger; drivkreftene bak mine handlinger. Dette fundamentet for meg som menneske hvis jeg har ervervet og utviklet gjennom en dannelsesprosess i fra jeg var et embryo. Jeg ser og tolker verden ut i fra min lille verden.

Mitt liv har vært fullt av motsetninger, indre strider. Strider preget av erfaringer og abstrakter³⁸. Refleksjoner over disse stridene, denne læren, er nødvendig for et hvert menneske. Det er en prosess, en utvikling av fornuften for å nærme seg sannheten; menneskets sanne natur. Denne innsikten, denne filosofiske tilnærming til seg selv er nødvendig for å kunne prøve å fortolke andre. Men en begynner som oftest med å tolke den andre. Det er en sirkel. En sirkel en må bli værende i. En må være der på en positiv måte slik at en finner den rette måten å være med andre i verden på.³⁹

Det er dette som ligger i min erkjennelse fra opplevelsen i rundkjøringen; alt har sin begynnelse, man må begynne med seg selv, jeg må begynne med meg selv. For til syvende og sist er det jeg, meg som menneske, som går inn i samhandling, inn i relasjon med den andre, det andre mennesket, mennesker med utviklingshemming.

---

³⁶ Johannesen A. m.fl. (2010:27) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

³⁷ Skjervheim, Hans (2002:83) *Mennesket. Den eigne refleksjonen og fortolkninga av den andre*. Oslo:

Universitetsforlaget

³⁸ «Det som fattes av tanken; uten direkte forbindelse til livet» Bokmålordboka. Tilgjengelig: <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=+abstrakt&bokmaal=+&ordbok=bokmaal> (Hentet 8.11.14)

³⁹ Skjervheim, Hans (2002) *Mennesket. Den eigne refleksjonen og fortolkninga av den andre*. Oslo: Universitetsforlaget

«Eventyrene er innlending til det stor, det veldige, det mektigste og mest gripende av alle eventyr: Menneskets møte med virkeligheten. Med historien, fysikken, kjemien, med materiens og jordens eventyr. Menneskets møte med mennesket.»⁴⁰

Jeg er mitt utgangspunkt, men hva forventer den andre av meg i vårt møte? Kvalitative⁴¹ studier viser hva mennesker med utviklingshemming ser i den gode hjelper⁴². Først og fremst at hjelperen er hyggelig og grei, dernest å være godt kjent, at hjelper arbeider *sammen* med en, og at det blir lagt til rette for *selvbestemmelse*. Alle disse fire elementene har noe felles, de tilhører vår felles verden. Vi begge må ha en felles forståelse av hvert enkelt fenomen. Eksempelvis må den andre selv oppleve at jeg er hyggelig og grei i vårt møte. Implisitt i disse fenomenene ligger det en følelse av å bli sett og forstått.

Men hvordan forstå meg selv og den andre som de menneskene vi er i denne felles verden slik at hendelser og situasjoner gir fravær av misforståelser⁴³? Først og fremst handler det om det å forstå, det å gripe det umiddelbare, det å føle seg hjemme og det å handle fritt og ubesværet i møtet, om intelligens⁴⁴. For et møte er unikt; et nytt møte på den samme scene, har et nytt samspill og dette krever tanker, resonnement og refleksjon over det foregående. Men det krever også en gjensidighet, en form for grunnleggende tillit.

Tillit

«Tillit skaper tillit»⁴⁵

Hvis jeg forankrer disse universelle etiske verdiene, som alle de tre arenaene jeg refererer til som min erfaring er tuftet på, i meg selv; at jeg er trygg på det, har tillit til det,

---

⁴⁰ Sitat Jens Bjørneboe. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/sitat.php?id=6716> (Hentet 11.10.14)

⁴¹ «En forskningsmetode som brukes for å undersøke og beskrive menneskers opplevelser og erfaringer» Kunnskapsbasert praksis. Tilgjengelig: <http://kunnskapsbasertpraksis.no/kritisk-vurdering/kvalitativ-metode/> (Hentet 8.10.14)

⁴² Marit Haugens forskning i Johansen, O.: *Å utdanne seg til menneske*. i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:112) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁴³ «God mentalisering: Hvordan forstå seg selv og andre.» Håkonsen, K.M. (2009:286) *Innføring i psykologi*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

⁴⁴ Lorentzen, P. (2006:25) *Slik man ser noen*. Oslo: Universitetsforlaget

⁴⁵ Sitat M.F. Schmaltz. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/index.php?fn=M.%20F.&en=Schmaltz> (Hentet 8.10.14)

tillit til meg selv, selvtillit. Hvis jeg kommer inn med hele meg; jeg har en historie, er kreativ, omsorgsfull, omgjengelig, har et skrått blikk på verden og grått hår i mitt skjegg. Hvis jeg kommer inn åpen, ærlig og sårbar. Hvordan vil jeg da framstå? Jeg vil være meg selv. Jeg vil være ekte. Jeg vil vært autentisk. Jeg vil ha medmenneskelighet. Det hadde vært mine holdninger. Holdningene bak mine handlinger. Det er vel det det handler om? Det å være autentisk med universelle etiske prinsipper og menneskelige verdier forankret i en? Det å følge den gyldne middelvei, den eksistensielle etikk, og søke den menneskelige sannhet, den menneskelige målestokk⁴⁶? Det andre mennesket hadde i hvert fall vært trygg på at det var den samme underlige skruen som gav omsorg og hjelp som sist, og alle de gangene før det. Det er vel i det minste et utgangspunkt for trygghet?

Trygghet har en vesentlig betydning for tillit mellom mennesker. Det ligger i våres menneskelige natur, vår grunnleggende etiske forankring det å ha tillit til andre mennesker vi møter⁴⁷. Møter jeg en fremmed på gata som spør hvor mye klokka er vil jeg ikke betvilt hans intensjoner. Hverdagen består av tillit. I gitte situasjoner kan vi forutse hva andre vil gjøre i spesifikke situasjoner. Dette tar vi for gitt; det hadde vært umulig å leve sammen med noen hvis vi ikke kunne forutse det. Hvis jeg gjør en avtale med kona mi, regner jeg med at hun skal holde den. Jeg har ikke tillit til noe utenforstående, men til min kone, hennes menneskelige natur. Tillit i mellom mennesker er uten forankring noe sted, det er et fenomen der krever gjensidig forståelse.⁴⁸

For det er en vesentlig forskjell om en regner *med* andre eller om en *regner* med andre. La meg si min kone og jeg gjør en avtale om å møtes ved Sirkus Shopping for å ta en kopp kaffe sammen. Vi har da en gjensidig avtale. Jeg regner *med* henne og møter til rett tid og vi drikker kaffe sammen. Jeg viser, jeg gjør meg fortjent til, jeg skaper tillit. Men hadde jeg vært blakk. Hadde jeg hatt lyst på en jakke, uten å fortelle det, og *regnet* med at min kone ville komme og ta en kopp kaffe for så å kjøpe jakken; at *det* var min intensjon med avtalen, *mitt mål* med avtalen, et mål utenfor vår relasjon; da ville *jeg* sviktet hennes tillit. Vi har felles økonomi så dette kunne ikke være et tilfelle, men hvis jeg *ikke* hadde intensjoner om å kjøpe jakke, kun ta en kopp kaffe med min kone, og *hun* hadde antatt at min intensjon var at hun

---

⁴⁶ Skjervheim, Hans (2002:63) *Mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget

⁴⁷ Skjervheim, Hans (2002) *Mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget

⁴⁸ Skjervheim, Hans (2002) *Mennesket. Tillit til vitenskapen og tillit til mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget

skulle komme for å kjøpe jakke; at hun betvilte mine intensjoner; da hadde *hun* krenket min integritet, krenket meg som menneske. *Hun* hadde skapt mistillit.⁴⁹

Mistillit gir fravær av den gode relasjon og den er grunnleggende for god psykisk helse. Tillit er noe vi må gjøre oss fortjent til; det må skapes en felles forståelse av fenomenet gjennom likeverd og gjensidighet uten skulte intensjoner, uten mål utenfor relasjonen. Og vi må ta mennesker med utviklingshemming på alvor, ikke betvile deres intensjoner. De må få oppleve en grunnleggende tillit, at verden er på deres side⁵⁰. Overfor mennesker med svekket kognisjon har jeg erfart at mål ofte skapes med fravær av samhandling og brukervedvirkning. Jeg kommer tilbake til dette, men først et bilde på tillit.

Mage mot mage

«Ta posan mine og sætt dem foran døra mi!». «Nei, det kan du gjør' sjøl, Morten!». «Æ sa at du sku' sætt posan mine foran døra mi!». «Det klare du sjøl!». «Gjør som æ si ellers for æ dæ sparka!». «Ja, verse go', bare få mæ sparka du!». Bryst mot bryst.

Hjem fra handletur. Morten hadde vært utfordrende både på handleturen og i bilen og jeg lot meg provosere. Utdraget fra ordvekslingen overfor endte med nedleggelse. Mye kunne ha vært sagt og gjort annerledes. Her var ingen trygghet, ingen tillit. Jeg så ham ikke, jeg forsto ham ikke. Jeg tok ham ikke på alvor.

Store deler av Mortens liv har vært preget av maktbruk. Han er ingen enkel type. Han er komplisert. Han kan stille urimelige krav overfor seg selv og andre. Når han ønsker å bli skuespiller i en TV-serie er det vanskelig å ta ham på alvor, og han kan kreve at verden stopper opp for hans del, være kommanderende, og krenke både ansatt og andre beboere. Årsaken kan være behov for å bli sett, oppmerksomhet eller i hans natur, hans historie. Han har selv sagt at han har blitt mobbet og avvist. Og i mellom linjene av hans egen fortalte historie kan man lese at han ved et tidlig tidspunkt forsto at han var annerledes. Og i mellom linjene kunne man ane at han ikke fikk lov til å være annerledes, at han ble «normalisert». Er det derfor han har disse høflighetsfrasene? Har han en identitetsforvirring? Jeg skal ikke

---

⁴⁹ Skjervheim, Hans (2002) *Mennesket. Tillit til vitenskapen og tillit til mennesket*. Oslo: Universitetsforlaget

⁵⁰ Lorentzen, P. (2003:71) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

analysere mer. Uansett var Morten veldig ofte i en forsvarsposisjon. Var han utrygg? Var vi også utrygge på ham?

Rundt Morten var det sikkerhetsprosedyrer, avtaler og en evig diskusjon om hvordan vi skulle tilnærme oss. Han har sin historie, vi hadde vår historie med ham, og til tider hadde vi behov for lette på trykket overfor kollegaer. Når vi omtalte ham, når vi introduserte ham overfor nyansatte, la vi ofte vekt på skrekkhistorier. Ble disse instrumentene, disse skrekkhistoriene hvordan vi så ham? Var de våre holdninger i vår tilnærming? Var mine holdninger et uttrykk for kulturen?

«Som man ser noen, slik behandler man dem»⁵¹

I en artikkel i Fontene⁵² mener Hallvard Hordvik, vernepleier ved fagteamet i Kompetanseenheten for utviklingshemmede i Sone Vest i Bergen, at slik omtale og et slikt sikkerhetssystem rundt et menneske med utviklingshemming vil prege vår tilnærming. Det blir sannheten om mennesket, han blir slik vi omtaler ham, og vi kunne omtale Morten som et monster. Vi mennesker er redde for monstre. Det var ikke et utgangspunkt for å skape trygghet. Han kunne speile våre holdninger som kom til uttrykk i vår tilnærming, for vi forstår og vurderer oss selv slik vi forstår at andre oppfatter og vurderer våre handlinger.⁵³

Hva om vi hadde lagt mer vekt på de gode øyeblikkene? For Morten er et fascinerende menneske med mange gode øyeblikk. Han kan skape rungende latter etter kjappe og frekke kommentarer, og uforglemmelige øyeblikk, kun som han er.

Under begravelsen til Roland holdt Morten en tale. Han gikk fram i kirken, leverte brillene til presten, snudde seg mot forsamlingen, løftet flere ark opp og holdt dem tett inntil ansiktet. Vi så en dress med papirhode. Han gikk rett på: «Roland og jeg kranglet mye...» Latter. Etter en siste hilsen strakk han den ene armen ut og litt opp. Ut av det litt for lange ermet stakk en finger ut og enda mer opp. Dressen med papirhodet proklamerte et dikt om respekt for annerledesheten.

---

⁵¹ John Maul i Lorentzen, P. (2003:80) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁵² Liane, V. (2009:10) *Kunsten å skape gode øyeblikk*. Fontene 4/09. Fagutvikling

⁵³ Helsekompaniet (u.d.) *Speilingsteori*. Tilgjengelig: <http://helsekompetanse.no/andres-hjem/16764> (Hentet 11.10.14)

Var ikke det et vakkert øyeblikk? Hvis vi hadde lagt vekt på slike øyeblikk, hvilke holdninger hadde vi da fått til Morten? Og hvilket utgangspunkt for samhandling, for relasjon hadde det gitt? Og hva hadde det gjort med hans *selvbilde* og *selvfølelse*? Hadde vi fått mindre behov for et sikkerhetssystem? Tilstrekkelig med forutsigbare og tydelige rammer?

Kulturen ved bofelleskapet var stadig under utvikling. Holdninger endret seg sakte. Rammene rundt ham ble mer medmenneskelig. Morten fikk færre utageringer med tiden. Jeg vil illustrere det gjennom vår relasjonelle utvikling: meg gående mot ham med hendene løftet for å gi ham en klem. Når jeg begynte å gjøre det, var det noe nytt for ham. Det var ikke slik han hadde opplevd meg tidligere. Han har svekket syn, så ikke mitt gode ansikt, så kun meg komme i mot ham med hendene løftet. Jeg så frykt i hans øyne. Store svarte pupiller. Her var ingen trygget, ingen tillit. Jeg måtte *si* at jeg kun ønsket å gi ham en klem. Når jeg møter ham nå, når jeg kommer innenfor synsradaren, strekker *han* opp hendene. Mage mot mage.

Jeg kom som meg selv, jeg kom uten frykt, uten et fort av autoritet. Jeg så de gode øyeblikkene uten skygger fra ubehagelige opplevelser. Jeg kom for å hilse på et likeverdig menneske, jeg tilnærmet meg med ubetinget tillit. Han hadde ikke presset sin mage mot min uten min ervervelse av praktiskmoralsk kunnskap, min evne til å se han som seg⁵⁴. Men jeg erkjenner at det tok tid; at det tar tid å skape trygghet, og at tillit skapes i trygghet; at en må gjøre seg fortjent til tillit, og at tillit skaper trygghet. En essensiell spiral i utviklingen av den gode relasjon.

En miljøregel til besvær

Hallvard Hordvik poengterte at holdninger i kulturen påvirker vår tilnærming. Enkelte ganger kom kulturens, arbeidsmiljøets holdninger, til uttrykk i form av regler, miljøregler. Og regler er jo til å følges, eller?

Asbjørn, en gammel mann, en institusjonalisert mann, en storøyker. Asbjørn har et rimelig konstant ønske om røyk. Tilgangen til røyk ble regulert av ansatte etter miljøregler,

---

⁵⁴ Lorentzen, P. (2006:51) *Slik man ser noen*. Oslo: Universitetsforlaget

for øvrig uten forankring i vedtak. Han har en bipolar lidelse⁵⁵ og vandrer med jevne mellomrom om natta.

I en periode med mye vandring på natt, sov han bort store deler av dagen. Det var ønske om å snu på døgnrytmen. Noen sa at han vandrer om natta fordi han fikk røyk. Det ble skapt en miljøregel av det: «Asbjørn skal ikke ha røyk om natta». Nattevaktene fikk denne regelen servert.

Jeg sier ikke at Asbjørn ikke kunne ha vært oppe for å få røyk, jeg sier hva om han vandret av uro. Dess mer uro, dess mer røyk ville Asbjørn ofte ha. Hvis vandring av uro, skulle da nattevakt ikke gi ham røyk? Kunne ikke nattevakt få bestemme selv ut i fra et faglig skjønn⁵⁶, ut i fra den menneskelige målestokk? Så hvis nattevakten hadde fulgt den menneskelige målestokk og gitt røyk, ville det ha blitt en form for sivil ulydighet. At nattevakten ble tvunget til sivil ulydighet. Hvis nattevakten ikke ønsket å utøve sivil ulydighet, men følge den menneskelige målestokk og gitt røyk, hva skulle han da gjøre? Skjule alle spor eller stå for brudd på en miljøregel skapt av kulturen? Hvordan ville arbeidsmiljøet reagere på det? Hva om regelen hadde vært: «Asbjørn *bør* ikke få røyk om natta». Hadde dette løst det etiske dilemmaet for nattevakta? At miljøregelen ikke var så absolutt, så autoritær⁵⁷ i sin form. At kulturen gav tillit til nattevaktens etiske vurderinger, sitt faglige skjønn, til dens relasjonelle tilnærming. Vi hadde et valg, skal eller bør.

En regel som sier du skal eller du skal ikke, har en pliktetisk utforming. En etisk retning som knyttes opp mot universelle plikter, gestaltet av den tyske filosofen Immanuel Kant i Det kategoriske imperativ «*Du skal alltid handle slik at prinsippet for din handling kan gjøres til en allmenngyldig lov!*»⁵⁸ Vår profesjon knyttes opp mot verdier som forplikter; prinsipper for helse- og sosialarbeidere er nedfelte som absolutter⁵⁹. Her står det blant annet at vi *skal* legge til rette for et helhetssyn på mennesket, og at den enkelte yrkesutøver *skal* stå til ansvar for sine handlinger, gjøre de etiske vurderinger og stå inne for konsekvensene av disse

---

⁵⁵ «En samlebetegnelse for psykiske lidelser som gir nedstemthet til mani». NAKU: Utvikling. Oktober 2011. Nummer 3 årgang 5

⁵⁶ «Innebærer å finne det synlige eller det påfallende og bruke ens ervervede dømmekraft» Ellefsen K.O. (2014) Faglig skjønn. AHO. Tilgjengelig: <http://www.aho.no/no/AHO/Aktuelt/Rektors-blogg/fagligskjonn/> (Hentet: 11.11.14)

⁵⁷ «Der krever lydighet, streng, diktatorisk» (Bokmålsboka 2014)

⁵⁸ Lingås, L.G. (2008:27) *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. 4 utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

⁵⁹ FO (2011) *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Tilgjengelig: <https://www.fo.no/publikasjoner/category159.html?offset1135=10> (Hentet 8.10.14)

på tvers av overordnet myndighet. En pliktetisk utforming som skaper rom for sinnelagsetikk for den enkelte yrkesutøver. En etisk retning som er opptatt av de gode og riktige holdninger utviklet i fra menneskets sanne natur, den menneskelige målestokk⁶⁰.

Miljøregelen faller på sin egen urimelighet. Etikk kan ikke reduseres til et spørsmål om regler og om å følge disse, hvis de ikke er knyttet opp mot universelle plikter og lover. Dersom det å handle etisk lot seg redusere til å følge slike «regler til besvær», ville all personlig anstrengelse med å handle etisk i hver enkelt situasjon opphøre. Vi ville ikke stått i et personlig ansvarsforhold til vår handling, men til regelen⁶¹; noe som strider med de etiske prinsipper helse- og sosialarbeideren er satt til å følge.

Miljøregelen, et uttrykk for kulturen, var autoritær, kontrollerende. Den skapte ingen atmosfære for gjensidighet, likeverd eller respekt viss den gode relasjon krever. Her var makt transformert til en regel, forankret i en faglighet med fravær av den menneskelige målestokk. Jeg var ikke nattevakt, men jeg ville ha tenkt meg om to ganger før jeg drev sivil ulydighet overfor en slik kultur, en kultur jeg var en del av. I samhandling med mennesker med utviklingshemming har vi mye makt i utgangspunktet. Det er en *asymmetri* i forholdet. Utgangspunktet skaper asymmetri⁶². Hjelper skal gjøre noe for den andre som har et avhengighetsforhold til hjelper. Hjelper kan også være bakkundet med miljøregler som gir lite fleksibilitet i møtet med den dynamiske andre. Den andres kognitive svikt i seg selv gjør relasjonen utfordrende; det å forstå, gjøre seg forstått og å forstå hverandre⁶³. Relasjonens sårbarhet krever varsomhet og respekt, hvis kreves i utvikling av den gode relasjon⁶⁴.

«Jo større makt, dess farligere er misbruket av den.»⁶⁵

Overfor Svanhild, en beboer, var asymmetrien i relasjonen gedigen. Svanhild har cerebral parese og ser svært dårlig. Hun kan diagnostiseres som alvorlig eller dyp

---

⁶⁰ Lingås, L.G. (2008:26) *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. 4 utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

⁶¹ Lorentzen, P. (2003:89) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁶² Lorentzen, P. (2006:16) *Slik man ser noen*. Oslo: Universitetsforlaget

⁶³ Pettersen M. m.fl. (2012) *Å lese vernepleierfaglig praksis på nye måter. Praksisfortelling som utgangspunkt for kunnskapsutvikling*. Fontene. Forskning 2/12 side 46-59. Tilgjengelig: <http://www.etiskpraxis.no/artikler.html> (Hentet 18.5.14)

⁶⁴ Eide & Eide (2007:382) *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Gyldendal Forlag

⁶⁵ Sitat Edmund Burke. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/sitat.php?id=6094> (Hentet 8.10.14)

utviklingshemmet⁶⁶ eller «dyp idiot» som en lege skrev. Et krenkende begrep som tilhører historien og har en annen betydning i dag⁶⁷. Noe som illustrerer at vi alle er individer, også innenfor legestanden. En utviklingshemming er ingen selvstendig ting, men en sosial relasjon mellom mennesker. Hvordan en kan leve sitt liv med sine vansker og annerledeshet, vil være avhengig av menneskets relasjoner til andre personer over tid⁶⁸. Jo dypere utviklingshemmet, desto større asymmetri⁶⁹, desto større utfordringer i å skape en relasjon av likeverd og gjensidighet; som er grunnlaget for gi trygghet og tillit, hvis er det menneskelige fundament for god psykisk helse og hva den gode relasjon er bygd på.

Relasjoner til mennesker med kognitiv svikt har en sårbarhet. Jo større asymmetri, desto mer sårbarhet i relasjon. Ansvarer ligger i makta. Vi tilretteleggerne har makta. Makta er først og fremst produktiv og vi må bruke den⁷⁰. Bruke den til *empowerment*, myndiggjøring; til å styrke opp og gi kraft til den andre, til å utjevne maktforholdet⁷¹. Brukes til å skape likeverd og gjensidighet. Skape en felles verden med felles forståelse av fenomener, en verden vi kan samhandle i. Men for å lykkes i det må vi først erkjenne at vi har makt, at det *er* en asymmetri i forholdet⁷².

«Hei Svanhild! Der e' du jo! Har du hatt det fint i dag på jobb? Vært et nydelig vær da.» Hun veiledes inn, hun fikler med glidelåsen, hun tar den ene foten bak den andre skoen. «Jasså, du vil ha av dæ klærn først ja», «Æ kan hjelp dæ m' sko'n din, den knuten der sjer jo helt for jævlig ut.» Hun har latet vannet i sofaen tidligere så vi var skjønt enige at hun burde gå på do når hun kom hjem. Hun veiledes. «Skjønne at du vil sætt dæ i soafan din å kos dæ litt, men du må vel gå på do først? Æ kan bli m' dæ æ. Sånn ja. Supert. Lurt d' veit du. Godt å få gjort d' å?»..... «Der ja, der vart du ferdig! Her har du litt dasspapir, så kan du tørk dæ.

---

⁶⁶ «Grad av psykisk utviklingshemming etter det internasjonale klassifiseringssystemet ICD-10» Tilgjengelig: <http://naku.no/node/195> (Hentet 8.10.14)

⁶⁷ Fjermeros, H. (u.d) *Trekk fra utviklingshemmedes historie – i og utenfor institusjonene*. Helsekompetanse.no. Tilgjengelig: <http://helsekompetanse.no/andres-hjem/16689> (Hentet 8.11.14)

⁶⁸ Lorentzen, P. (2003:16) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁶⁹ «Misforhold mellom mennesker individuelle forutsetninger og omgivelsenes krav» Store norske leksikon. Lid, I.M. (2014) *Gap-modellen*. Tilgjengelig: <https://snl.no/gap-modellen> (Hentet 1.11.14)

⁷⁰ Den franske filosofen Michel Foucault i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:18) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁷¹ Askheim, O.P. (2003:103-105) *Fra normalisering til empowerment*. Oslo: Gyldendal Akademiske

⁷² Pettersen M. m.fl. (2012) *Å lese vernepleierfaglig praksis på nye måter. Praksisfortelling som utgangspunkt for kunnskapsutvikling*. Fontene. Forskning 2/12 side 46-59. Tilgjengelig: <http://www.etiskpraxis.no/artikler.html> (Hentet 18.5.14)

Sjå der ja. Æ kan tørk litt ækstra æ, så kjedelig å få derre dråpan i trusa.» Hun reiser seg opp, drar buksa opp til lårene, tar gjerne både truse, stillongs og dongeribukse i ett. «På m klær'n igjen, æ kan hjelp dæ, så ækkelt å gå m' buksa på låran.» Går litt fra henne slik at hun får gå fritt, men se meg. «Ja, kor vil du sitt' no? På senga? På kjøkkene'? I sofa'n? Du velge no sjøl»..... «I sofa'n ja. Trivelig det. Vil du ha et glass saft?» Ingen tegn. «Du e' sikkert tørst etter en lang arbeidsdag. Her har du. Må bare opp å lage middag æ, så kjem a Ragnhild ned for å vær' m' dæ litt seiner. Hu kjem snart sjø. Vi snakkes da!»

Svanhild har ikke et verbalt språk og hun har et lite utviklet nonverbalt språk. Det ble ofte til at jeg bare pratet i vei, spurte og svarte selv. Ble overdrevent til tider. Svanhild gråt ofte når hun kom hjem fra jobb. Hun gråt når hun satt seg i sofaen sin. Det var derfor vi gav henne saft. «Svanhild har lavt blodsukker når hun kommer hjem. Gi henne et glass saft». Det ble en *miljøregel* av det. Den sto i hennes *personalveileder*. En personalveileder som var tetskrevet. I detalj beskrev den hvordan vi skulle tilnærme oss. Det var for å sikre Svanhild god livskvalitet.

Da Svanhild flyttet inn i bofelleskapet, var et lite *hefte med tegnspråk* med på lasset. Vi skulle bruke de tegnene i samhandling. «Vil du på do Svanhild?», da skulle vi gni oss på låret. En sjelden gang svarte hun med en rykkvis gnikking over låret. Målet var at hun en dag skulle gni seg på låret for å fortelle oss at «Nå vil jeg på do».

I personalveilederen var hennes *ADL-trening*⁷³ flettet inn. Hun skulle prøve å kle på seg, putte klær i vaskemaskin, sette frem mat og velge pålegg. Hun kunne tre hodet igjennom en genser og trekke buksa godt opp. En sjelden gang satte hun ut litt mat, pålegg valgte hun selv. Målet var at hun en dag kunne gå og ta seg drikke selv når hun var tørst.

Har noen sett Svanhild?

Overfor Svanhild overtok jeg ureflektert mange meninger, faglige vurderinger som var en del av kulturen. Jeg var en del av kulturen. Med årene stilte jeg disse i tvil. Tvilen fikk substans under min dannelsesprosess.

---

⁷³ «Trening av funksjonshemmede i de ferdigheter som kreves i hverdagslivet, som av- og påkledning, matlaging og ivaretagelse av personlig hygiene» Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/ADL-trening> (Hentet 8.10.14)

Svanhild har begynt å få grå hår ved tinningene, men er fortsatt ikke i nærheten av å gå og hente seg drikke. Hun beveget seg for egen hånd inne på leiligheten, men kun når hun var alene. Da kunne hun gå bort til den brune kommoden og tømme alt innholdet i skuffen, hvor blant annet tegnspråkmappa lå, utover gulvet. Hun kunne også kaste utover cder og pyntegjenstander eller velte en stol. Hvorfor gjorde hun det? Og hvorfor gråt hun når hun kom hjem? Og hvorfor tømte hun safta utover gulvet enkelte ganger?

Følelser er ikke bare noen man har, men også gjør. Følelser er en sosial aktivitet og det ikke å bli sett, ikke bli svart oppleves som en avvisning, hvis kan utløse både selvskading og utfordrende atferd hos sårbare mennesker som Svanhild⁷⁴. Disse uttrykkene for indre følelser, hennes psykiske helse, ble lettere omtalt og kom aldri på bordet som et etisk dilemma; om det var en opplevelse av ikke å bli sett eller forstått, eller om det var vår instrumentelle tilnærming, prosedyrer og metoder, som var årsaken, som var feilslått.

Like skremmende kunne vi konstatere at Svanhild aldri ville kommunisere disse tegnene ut. Da hun gnikket seg på låret, speilet⁷⁵ hun oss. Det var en form for kommunikasjon, men hun brukte ikke tegnene selvstendig for å gi uttrykk for sine behov som var målet. I samhandling slet jeg ikke ut dongerien på låret for å si det slik, det var noe dyrisk over denne betingelseslæringen. Jeg assosierte til mine katter. De plystrer jeg på når de blir servert fisk, toner jeg benytter for å få de inn for natten. Når nyansatte eller studenter skulle bli kjent med Svanhild ble mappa med tegn fremlagt litt sånn halvhjertet, den var en del av mennesket Svanhild, men ble ikke brukt i samhandling. Tegnspråkmappa ligger sikkert fortsatt i skuffen. Mappa brukes ikke, fjernes ikke.

Men Svanhild hadde tegn til å kommunisere ut behov. «Er du sulten Svanhild?» Da kunne hun smatte smått eller ikke. Hun kunne enten åpne knappen i buksa eller fikle med den hvis hun ikke fikk den opp. Da var det på tide å gå på do. Naturlige tegn skapt av Svanhild selv. Tegn til omverdenen. Et språk som ble forsterket etter respons fra oss tilretteleggere. Det ble gjort litt sånn på si, for veien var allerede lagt; Svanhilds liv var nedfelt i systemer og prosedyrer. Hun hadde andre tegn, lyder også, som ikke ble forsøkt forstått.

Jeg har tidligere nevnt at miljøregler og slike instrumenter kan påvirke vår tilnærming og vårt syn på mennesket, samt at fundamentet for en god relasjon, er trygghet og tillit. I

---

⁷⁴ Lorentzen, P. (2003:14) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁷⁵ Helsekompaniet (u.d.) *Speilingsteori*. Tilgjengelig: <http://helsekompetanse.no/andres-hjem/16764> (Hentet 11.10.14)

utforming av disse utopiske målene og påfølgende disse midlene, *regnet* vi med Svanhild; at dette var veien til god livskvalitet. Men vi regnet ikke *med* henne, gjorde vi? Hun var vel ikke med på å utarbeide disse målene, og hun visst ikke om vår skulte intensjon; at hun skulle utvikles, at hun skulle normaliseres, at vi drev selvstendigjøring av henne. Så hvordan kunne vi skape trygghet og tillit når vårt utgangspunkt for tilnærming var bygd på skulte intensjoner, med mål utenfor relasjonen, mistillit? For å styrke denne mistanken, tvilen til det etablerte, omtalte vi ofte Svanhild ut i fra hva *vi* hadde lyktes med overfor henne. Hallvard Hordvik i artikkelen i Fontene⁷⁶, forteller at i miljøer hvor det er mye fokus på trening er det ofte tendenser til at faglig suksess måles etter ferdigheter mennesker med utviklingshemming har lært. At ens tilnærminger blir målt deretter. At en snakket om seg selv, hva en hadde lyktes med, framfor det andre menneskets velvære. De skal jo ikke lære ting for vår skyld? Det må gi mening for *dem*. Vi møter mennesker som er i en sårbar situasjon og en for sterk oppmerksomhet på ferdighetstrening kan virke direkte krenkende.

Svanhild var ikke regnet *med* og målene var for henne utopiske, derav kunne ikke disse midlene gi noen mening for Svanhild. Definisjonsmakten⁷⁷ kontrollerte, detaljstyrte vår tilnærming, men et eksistensielt møte kan ikke detaljplanlegges eller måles. Det skjer ikke nødvendigvis uten forberedelse og tilrettelegging, men det kan ikke styres og bestemmes på forhånd⁷⁸. Vi kan ikke tilrettelegge som om den andres annerledeshet eller selvbestemmelse ikke eksisterer, og vi helse- og omsorgsarbeidere skal stå til ansvar for våre handlinger og ha frihet og selvbestemmelse⁷⁹. Dette er jo verdier vi skal overføre til de menneskene vi hjelper og gir omsorg til.

Det er en stor asymmetri i Svanhilds relasjoner. Hennes relasjoner til omverdenen er svært sårbare. Den gode relasjon, hvis er essensielt for god psykisk helse, etterlyser trygghet og tillit, gjensidighet og respekt, at maktbalansen utjevnes, og at det skapes en felles verden med felles forståelse av fenomener. For å forstå opplevelser i våre omgivelser, for å danne oss et helhetlig bilde av virkeligheten, for å skape mening i tilværelsen trenger vi en annens perspektiv i tillegg til vårt eget, vi trenger å være flere enn en⁸⁰. Så hvem var Svanhild?

---

⁷⁶ Liane, V. (2009) *Kunsten å skape gode øyeblikk*. Fontene 4/09. Fagutvikling

⁷⁷ «Det å ha makt til å påvirke hvordan folk oppfatter et fenomen» NDLA. Tilgjengelig: <http://ndla.no/nb/node/79124> (Hentet 12.10.14)

⁷⁸ Saur E.: *Kulturarenaer – mulighet for dialog?* i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:112) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁷⁹ Lorentzen, P. (2006:94-95) *Slik man ser noen*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁰ Lorentzen, P. (2003:146) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

Svanhilds identitet lå i relasjoner⁸¹. Alt springer ut av relasjoner. I relasjoner er dialog essensielt. Jeg kommer tilbake til Svanhild senere.

Dialog

«Pass dere for dialog, for det finnes ikke noen mellomvei mellom det rettlede folket og falsknerne»⁸²

Begrepet dialog omfatter mer enn en samtale mellom mennesker; mennesket er relasjon, livet er dialogisk i sin natur, å leve betyr å engasjere seg i dialog⁸³; dialog er menneskets grunnvilkår. Som mennesker forholder vi oss spontant responsivt til det som skjer rundt oss av handlinger og ytringer; umiddelbart gir vi uttrykk for våre holdninger, usminket og åpent. Det er her dialogen begynner.⁸⁴

Dialogens intensjon er til for å skape en god atmosfære i vår felles skapte verden. Den er et mål i seg selv, ikke et middel til å oppnå noe annet. Det dialogiske perspektiv er opptatt av etikken når den utspiller seg i møtet med den andre⁸⁵. Den russiske filosofen Mikhail Bakhtin sier at dialogen kun skapes av at to ulike verdener med sin unike perspektiv sammenfaller, og hvor nye perspektiver skapes som en må ta stilling til ut i fra sitt forutgående perspektiv⁸⁶. Det gjør dialogen essensiell i samhandling^{87 88}.

Går vi tilbake til spørreundersøkelsen gjort blant mennesker med lettere utviklingshemming om hvordan de beskriver den gode hjelper, kan en se et underliggende ønske om trygghet, tillit og tid. Tid til å være i en relasjon bygd på dialog⁸⁹. Dialogen krever gjensidighet og respekt for forskjeller, der er likeverd. Tilrettelegger kan ikke ha

---

⁸¹ Lorentzen, P. (2006:115) *Slik man ser noen*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸² Osama bin Laden. Dagbladet. Tilgjengelig:

http://www.dagbladet.no/2014/09/16/nyheter/arfan_bhatti/innenriks/pst/trusler/35298197/

⁸³ Bakhtin, M. i Pettersen M. m.fl. (2012) *Å lese vernepleierfaglig praksis på nye måter. Praksisfortelling som utgangspunkt for kunnskapsutvikling*. Fontene. Forskning 2/12 side 46-59. Tilgjengelig: <http://www.etiskpraxis.no/artikler.html> (Hentet 18.5.14)

⁸⁴ Lorentzen, P. (2003:243) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁵ Lorentzen, P. (2011:15) *Ansvar og etikk i miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁶ Lorentzen, P. (2003:243) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁷ Johansen, O.: *Å utdanne seg til menneske*. i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:130) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁸ Aune, K.E. og Saur, E. (2007:15-16) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁸⁹ Johansen, O.: *Å utdanne seg til menneske*. i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:113) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

definisjonsmakta og den må være åpen, ekte og med fravær av skulte intensjoner. Dialogen skapes i dette møtet, i det eksistensielle møtet mellom meg og den andre. Ingenting er bestemt på forhånd, det er en kreativ prosess mellom oss, skapt i nuet. Det handler om å gi og ta, komme inn med hele seg, ikke om å gi slipp på seg selv, men våge å være sårbar. Da og bare da kan vi oppnå fenomenet dialog. Men vi må ta oss tid.⁹⁰

Dialogen krever gjensidig personlig *tilstedeværelse* og at en *lytter*, ikke bare hører. To verdener møtes, begge inviterer, inviteres inn og begge må akseptere invitasjonen. Partene vil hverandre noe og det uttrykkes noe emosjonelt der krever bekreftelse; en må vise personlig engasjement. Vi mennesker er konstant engasjerte, men vi velger hva vi vil engasjere oss i⁹¹. Et personlig engasjement overfor en annens emosjonelle uttrykk er å lytte. Å lytte krever tilstedeværelse. Å lytte er å samle seg om det betydningsfulle⁹². Det er ikke alltid gitt. En må undre seg til en finner noe. Å undre seg forutsetter en nølende og avventende holdning. Også tilstedeværelse krever tid, det å dvele i samværet. Som nevnt må en gå i dialog for å få en felles forståelse av fenomener.⁹³ Å gå i dialog er dermed uunngåelig hvis man skal handle etisk riktig⁹⁴. Den er essensiell for den gode relasjon.

Mennesker med utviklingshemming har gjerne opplevd tilnærminger av skjulte intensjoner. De har opplevd at hjelpere som spør ikke er interessert i svaret og hvor et eventuelt svar kan føre til tiltak. Det skaper usikkerhet og nøling i samhandling, et ønske om å unngå hjelpers skjulte agenda. Med skjulte intensjoner og med fravær av tilstedeværelse i relasjon er det ikke grunnlag for tillit, ei heller dialog.⁹⁵

Vi har samhandling oss ansatte i mellom. Vi jobber i team. I et team er vi flere aktører⁹⁶ som sammen kan finne en best mulig tilrettelegging for utvikling eller å finne en form på livet som er tilpasset etter ressurser og funksjonsnivå på ulike områder hos et menneske med utviklingshemming⁹⁷. Jo dypere utviklingshemming, jo mer komplekst, jo større utfordringer står vi overfor, desto bedre samhandling kreves av oss tilretteleggere

---

⁹⁰ Aune, K.E. og Saur, E. (2007:15-19) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹¹ Skjervheim, Hans (2002) *Mennesket. Eit grunnproblem i pedagogisk filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹² Lorentzen, P. (2011:55) *Ansvar og etikk i miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹³ Lorentzen, P. (2003:12-13) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹⁴ Aune, K.E. og Saur, E. (2007:19) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹⁵ Saur E.: *Kulturarenaer – mulighet for dialog?* i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:70) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹⁶ «Handlende, medvirkende person» (Bokmålsboka 2014)

⁹⁷ Jacobsen, K. og Gjertsen, H.B. (2010:18) *Forståelse i miljøterapi*. Oslo: Gyldendal Akademiske

imellom. Samhandling med mennesker med utviklingshemming på sin side, krever faglig og etisk refleksjon. Her er dialog en absolutthet.

Er vi redde for å gå i dialog? Redde for å miste makt, kontroll og vise sårbarhet? Er vi redd for sannheten, den menneskelige målestokk, for å gå den gyldne middelvei? IS, Den Islamske Stat, holder seg langt unna den gyldne middelvei. Der er den rette tro, Allahs ord for det rettlejede folk udiskutabel. Der er rett eller urett, der er ingen samhandling mellom de rettroende og de andre, der er ingen dialog⁹⁸.

Jeg har nevnt tidligere at vi ubevisst lar oss påvirke av kulturen. At kulturen påvirker vår tilnærming. Den autoritære miljøregelen til besvær var et uttrykk for kulturen ved boligen. Et uttrykk der ikke gav rom for dialog. Tegner et slikt bilde en kultur med fravær av dialog? Hvis så, vil omsorgspersoner på vei inn i relasjon, springe ut i fra en slik kultur med fare for fravær av dialog? En instrumentell, målrettet metodikk isolert sett og autoritære miljøregler jakter ikke etter den gode relasjon.

Jeg var inne på at vi hadde et valg i utforming av miljøregelen, skal eller bør. Vi har alltid et valg. Jeg velger her å ta en etisk avstikker.

«Allment forstått er morallæren om kunsten å lede menneskenes handlinger slik at de frembringer den størst mulige sum av lykke.»⁹⁹

Jeg har snakket om faglighet og etikk. Faglighet er også etikk. I vår tilnærming overfor Svanhild fulgte vi et adekvat mål, middel skjema. Vi handlet for at hun skulle utvikles fram mot et mål, vi skulle sørge for god livskvalitet. Dette kalles *den sekundære etikk* eller den sekundære moral, hvis moral skal sies å være selve handling¹⁰⁰. Det er ikke noe umoralsk i å være målstyrt, tvert i mot. Vil skal være det og dette systemet rundt Svanhild var tilsynelatende et godt faglig håndverk, det var vernepleierens arbeidsmodell¹⁰¹. Den er til for å ta vare på mennesker som trenger tilrettelagt hjelp og omsorg. Under vernepleierutdannelsen hadde vi et arbeidskrav som baserte seg på denne modellen.

---

⁹⁸ Skjervheim, Hans (2002:114) *Mennesket. Eit grunnproblem i pedagogisk filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget

⁹⁹ Sitat Albert Schweizer. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/sitat.php?id=9551> (Hentet 8.10.14)

¹⁰⁰ Skjervheim, Hans (2002:61) *Mennesket. Etikken og dagleglivet sin moral*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰¹ FO (2008:15) *Om vernepleieryrket*. Tilgjengelig:

<https://www.fo.no/publikasjoner/category159.html?offset1135=20> (Hentet 8.10.14)

«Martine»

Det var et stort gruppearbeid. Vi skulle bruke vernepleierens arbeidsmodell til behovskartlegging av et ungt menneske med utviklingshemming. Ut i fra det å finne målvalg og tiltak, som til slutt skulle evalueres. Alt knyttet opp mot omsorgspolitiske, juridiske, samt etiske vurderinger. Vi strevde med teorien. Vi strevde med det tekniske. Vi fant modellen krevende. Vi glemte mennesket. Mennesket forsvant i teorien, i modellen, i det instrumentelle. Forsvant mennesker i arbeidskrav? Vi fikk tilbakemelding på at vi hadde glemt mennesket. Etter mye trening hadde vi vel blitt fortrolig med modellen. Vi begynte å bli det når vi var ferdige. Men ingen kan bli fortrolige med en slik modell før den er satt ut i praksis; i samhandling med et gitt menneske i sin verden, i sin kultur. Selv da må en ta høyde for prøving og feiling.

Arbeidsmodellen gjør handlinger målrettet, men det fins en rekke handlinger som ikke har mål av seg til å skape eller produsere noe. Det gjelder en stor del av våre handlinger i hverdagslivet der vi har å gjøre med andre mennesker; handlinger som viser hvem vi er som menneske, handlinger etter den *primære etikk*.¹⁰²

Svanhild

Overfor Svanhild, burde ikke primæretikken ha vært overordnet? Relasjonen som et mål i seg selv? Relasjonell tilnærming før moralsk målstyring? Hvis så, blir ikke da et tilsynelatende godt stykke faglig arbeid med fravær av den primære etikken umoralsk? Og var det tatt høyde for at målene hos Svanhild var feil? Målene var ikke skapt i et jeg-du-forhold, de var skapt etter jeg-mål-forhold der Svanhild ble til et objekt, en sak; hun ble disse instrumentene og asymmetrien ble vedvarende i makt av disse redskapene. Der var ingen empowerment og der var fravær av likeverd. Valg av mål og midler vil alltid være basert på oppfatning av det gode, men kan ikke i seg selv være gode¹⁰³. Uten resultater, uten mening for Svanhild kunne det ikke oppleves godt for henne, dette systemet av prosedyrer var reel maktmisbruk¹⁰⁴.

---

¹⁰² Skjervheim, Hans (2002:61) *Mennesket. Etikken og dagleglivet sin moral*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰³ Lorentzen, P. (2011:42) *Ansvar og etikk i miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰⁴ Lingås, L.G. (2008:26) *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. 4 utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

Så hvem var Svanhild? Ingen lever isolert uten andre, ingen kan definere seg selv, vi må gå i dialog for å definere oss¹⁰⁵; alt springer ut av relasjoner. Så hvordan kunne vi tilnærme oss Svanhild for å skape en god relasjon, for å bli kjent med mennesket? Det er krevende og ingen fasit på hvordan en best mulig kan kommunisere med mennesker med særs kognitiv svikt. Gode tilnærminger overfor henne hadde vært og tonet oss inn på henne, at vi fant hennes oppmerksomhetsfokus, at vi var bekræftende og anerkjennende overfor henne, at vi speilet hennes følelsesmessige uttrykk¹⁰⁶, istedenfor at hun speilet oss. Slike affektive samspill hadde gitt en opplevelse av likhet og et grunnlag for tillit, viss er grunnbetingelser for forståelse av seg selv¹⁰⁷. Med en personlig tilstedeværelse kunne vi finne felles forståelse for felles opplevelser gjennom å tørre å bruke egen kropp og egne følelser for å dele og gjenspeile hennes uttrykksmåter¹⁰⁸; at målet ble egenverdien i samhandlingen.

Målene overfor Svanhild ble aldri evaluert og kunne ikke bli evaluert etter så mange år, eller? At de var utopiske var vi stort sett enige om, men de ble ikke utarbeidet på nytt. Målene ingen trudde på ble stående. Et mål er et absolutt når det er nedfelt. Absolutt hvis ikke er nedfelte er usanne.

I dialog er det rom for de universale menneskerettigheter som selvbestemmelse. Ved boligen ble selvbestemmelse uttrykt som en absolutthet; det er en menneskerett, men ble det praktisert?

Selvbestemmelse

Svanhild hadde evner til selvbestemmelse av liten grad. Det er generelt utfordrende å realisere og ivareta retten til selvbestemmelse for mennesker med utviklingshemming på grunnlag av deres kognitive svikt og vår forståelse av normative¹⁰⁹ handlinger. Men

---

¹⁰⁵ Bakhtin, M. i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:19) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰⁶ Eide & Eide (2007:382) *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Gyldendal Forlag

¹⁰⁷ Lorentzen, P. (2003:190) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰⁸ Lorentzen, P. (2003:13) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁰⁹ «Normativ etikk undersøker hvilke regler eller prinsipper om hvordan vi bør handle, vi har grunn til å akseptere, og prøver gjerne å formulere og forsvare generelle retningslinjer for hvordan man bør leve». Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/etikk> (Hentet 9.10.14)

selvbestemmelse er viktig for menneskets utvikling¹¹⁰. Selvbestemmelse er eksistensielt og essensielt for den gode relasjon.

Gjennom selvbestemmelse blir mennesker med utviklingshemming selvstendiggjort. Selvstendigjøring er et mål for mennesket, noe en må lære, en modningsprosess, og alle må vi lære oss kunnskaper og ferdigheter for å mestre dagliglivet¹¹¹. Dette er vesentlig i relasjoner til mennesker med utviklingshemming. Vi er i en pedagogisk relasjon. Den pedagogiske relasjon, bygd på europeisk kontinental tradisjon, er til for å utvikle og for å få ut potensialet i menneske. Paradoksalt nok er den også til for å ivareta det unike med mennesket, dets eksistensielle kompleksitet¹¹². Problemet er at mennesker med utviklingshemming ofte opplever en sterk pedagogisering av hverdagen hele livet,¹¹³ slik Svanhild var offer for.

Ofte forbinder vi selvbestemmelse med de store valgene¹¹⁴. Valg som handler om helse og om retninger i livet, valg som kan medføre store konsekvenser. Men hva med de små hverdagslige valgene¹¹⁵? Livet, det eksistensielle, skjer her og nå i nuet. Dialogen skapes i nuet. Trygghet og tillit består av små byggesteiner plassert i nuet. Selvbestemmelse, de små valgene, skjer i nuet.

Selvbestemmelse er en menneskerett. Selvbestemmelse er en ferdighet mennesket har og som kan utvikles opp over tid, en modningsprosess. Mennesker med utviklingshemming trenger lengre tid. De trenger tid i relasjon, den gode relasjon, i den pedagogiske relasjon til å øve opp ferdigheten.

Tre er en for mye

Erlend, en godt voksen bruker ved aktivitetstilbudet, vil gjerne ha oppmerksomhet. Det kan være fra liksomsmerte til rampete humor. Fra en vond fot, som kan bli helt stiv for å markere smerte, til å dra hardt opp og ned glidelåsen for å lage irriterende lyd. Det gjøres

---

¹¹⁰ Ellingsen, K.E. (2003) *Selvbestemmelse – et eksistensielt spørsmål!? SOR-rapport nummer 1*. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2003.cfm> (Hentet 14.6.14)

¹¹¹ Aune K. E. og Saur E. (2007:75) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget
¹¹² Sævi, T. (u.d.) *Eksistensiell refleksjon og moralsk nøling: Pedagogikk som relasjon, fortolkning og språk*. Revidert utkast fra Norsk Tidsskrift. Etiskpraxis. Tilgjengelig: <http://www.etiskpraxis.no> (Hentet: 9.10.14)

¹¹³ Aune K. E. og Saur E. (2007:74) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget
¹¹⁴ Ellingsen, K.E. (2003) *Selvbestemmelse – et eksistensielt spørsmål!? SOR-rapport nummer 1*. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2003.cfm> (Hentet 14.6.14)

¹¹⁵ Ellingsen, K.E. (2003) *Selvbestemmelse – et eksistensielt spørsmål!? SOR-rapport nummer 1*. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2003.cfm> (Hentet 14.6.14)

med et glimt i øyet og et skeivt smil. En dag skulle Erlend velge film. Vi sto overfor hverandre. Han fikk tre valg. Den ene var en engelsktalende film, en riktig så gammel film, et drama á la «Huset på prærien». Erlend kan ikke engelsk. Den var tekstet, men Erlend kan ikke lese. Den andre var Trond Viggo Torgersen «Fem på gaten». Den siste var «Brødrene Dal og spektralsteinene». Han sto lenge og tvilte. Han gløttet vekk. Han fant valget krevende. Jeg tenkte at «valget må legges fram litt annerledes, kanskje hvis...», «Skal jeg ta valget for deg?» En tilrettelegger strakk ut en hjelpende hånd. «Ja, gjør det du», svarte Erlend kjapt. «Å velge og ikke ta et valg er også et valg», sa den andre tilretteleggeren og valgte «Huset på prærien».

Enkelte ganger er det greit at andre tar valget for en. For det å la være å treffe et valg, eller å velge at andre skal ta valget, er viktige valg¹¹⁶. Erfaringer viser at Erlend finner det å ta valg krevende. Men var det riktig å velge for Erlend i denne situasjonen? Kunne han si nei til et slikt tilbud når utgangspunktet var så krevende? Uansett traff han et valg. Å la andre gjøre det, var et valg. Men det var et tilsynelatende lett valg for ham. Hvorfor var det det? Har andre tatt valg for ham opp i gjennom hans historie? Har han blitt tvunget til valg som har ført til ubehag? Hadde vi tru på at han ville mestre valget? Satt vi oss ned og tok oss tid? Var det nok med en tilrettelegger i situasjonen? Var tre en for mye?

Ved en senere anledning. Under forberedelser til meditasjon, hvor vi finner fram puter og matter, holdt jeg to puter opp framfor Erlend. «Hvilken pute vil du ha? Den eller den?» Han tittet raskt på begge og sa «Den!» Hvordan opplevde Erlend å ta dette valget? Var dette et steg for utvikling? Var dette et eksistensielt valg? Under filmen tittet han mer ut i lufta. Kort tid etter ble filmen byttet. «Fem på gaten» høstet latter hos Erlend.

Mot normalt

Ved bofelleskapet var normaliseringstanken rådende; holdninger som ble gjenspeilet i miljøregler, systemer og prosedyrer, men også i normer. Uskrevne regler som var kulturbetinget og som var retningsgivende for samhandling og for det pedagogiske.

---

¹¹⁶ Ellingsen, K.E. (2003) *Selvbestemmelse – et eksistensielt spørsmål!? SOR-rapport nummer 1*. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2003.cfm> (Hentet 14.6.14)

Hjem fra handletur. Jan, en beboer, gjør som han pleier. Setter på cden han nettopp har kjøpt. «Dyrene i fra Afrika» runger ut av døra. Han har et nært forhold til musikk. Han står på scenen under konserter til favorittbandet sitt når de spiller til dans. Synger, danser og spiller med. Han sitter i strandstol under palmetak med hodetelefoner, nynnner og gynger med føttene i takt.

Oppgjørets time har kommet; kvitteringer limes inn i perm og beløp noteres, en stemme snakker: «Har han kjøpt seg en barneplate!? Han er en voksen mann, han skal vel ikke kjøpe seg en barneplate!?!»

Jan bestemte selv hvilken cd han ville kjøpe. Jeg hjalp ham til å orientere seg, jeg hjalp ham med å lese, men valget tok han selv. Var ikke dette en selvstendig, adekvat handling? Svaret er innlysende. Svaret er Jan. Jan liker barneplater. Han kan tekstene og han synger med. Og han viste stor glede da han skrittet ut for å ta en røyk med hodetelefoner på. Sang «Dyrene i Afrika» og trivdes.

Vi mennesker kan kun velge å gjøre noe med vårt neste steg. Tar vi flere gode valg kan vi nå et mål vi har satt oss. Jan tok et godt valg, tatt i betraktning hans vellyst. Jan valgt ut i fra situasjonen, ut i fra hvem han er som menneske. Et eksistensielt valg. Hans handling kan være en definisjon på selvbestemmelse; han var selv årsaken til sitt velvære, han var kausalagenten¹¹⁷. For selve begrepet eller fenomenet selvbestemmelse gir ingen mening i seg selv¹¹⁸. Dette er min tolkning, min forståelseshorisont av Jan som menneske sett ut i fra min verden. Dette var vår opplevelse av fenomenet selvbestemmelse som gav mening i vår felles personifiserte verden. Dette var for meg den pedagogiske relasjon, et tegn på den gode relasjon.

Men hvorfor var «stemmen» ikke ens med hans valg, eller med meg, som tillot Jan å bestemme selv i denne situasjonen? Jeg kunne jo ikke gi ham retten til å bestemme selv, den hadde han fordi han er et menneske¹¹⁹. Vi er alle annerledes. Vi er våre handlinger. Vi handler ut i fra holdninger som er formet av våre tanker; blant annet etter refleksjoner over retningsgivende begreper som normalisering.

---

¹¹⁷ Ellingsen, K.E. (2008) *En hymne til selvbestemmelse*. SOR-rapport nummer 6. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2008.cfm> (Hentet 14.6.14)

¹¹⁸ Moljord, G. (2010) *Det autonome subjekt. Analyse av selvbestemmelse i møte med utviklingshemmede*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo. Institutt for spesialpedagogikk. BIBSYS

¹¹⁹ Liane Vibeke (2009) *Kunsten å skape gode øyeblikk*. Fontene 2009. Nummer 4

«All virkelig etisk handling starter med annerkjennelse av den andres annerledeshet»¹²⁰

«Stemmen» fant det å kjøpe seg barneplate for en aldrende mann mot normalt. Når jeg begynte ved boligen var normaliseringstanken fremtredende. Et prinsipp til uttrykk for å sikre god livskvalitet, en reaksjon på omsorgssvikten mennesker med utviklingshemming ble utsatt for under sentralinstitusjonene¹²¹. God livskvalitet innebærer blant annet å ha en grunnstemning av glede og retten til å få lov til å være annerledes. Ikke at mennesker med utviklingshemming skal bli «normale». Er ikke Jans verden normal for ham? Han vet vel ikke om noe annet. Hans verden er unik. Og hva gjør det med hans *selvfølelse* hvis han konstant blir konfrontert med at han skal utvikle seg til eller opptre som en annen enn seg selv? Ligger det noe likeverdig i det? Likeverd er ikke å gjøre lik. Likeverd er respekt for annerledesheten¹²².

Normalisering kan ikke være så normativ, vi må legge til rette for de beste utviklings- og læringsbetingelser ut i fra ens unike egenart¹²³. Så lenge jeg var ved boligen, slapp aldri denne kloa av misforståelse og det pedagogiske var ofte et redskap for normalisering¹²⁴.

Jeg har hatt flere kompetitive samtaler¹²⁵ om normalisering. Ikke at disse eksemplene er utpreget pedagogiske, mer det paradoksale i dem. Det at mennesker med utviklingshemming blir tatt ut av sin livskontekst og ble målt etter en snever konservativ definisjon på normaliseringstanken: «Spiser ikke du pølse med brød?» Jo, jeg gjør da det, men ikke hver lørdagskveld over flere år, heller svært sjeldent. Jeg er jo meg. Jeg bestemmer selv hva jeg spiser. Svanhild gjør det i svært liten grad. «Vil du like at noen sto å så på mens du vasket deg mot din vilje?» Jeg dusjer meg hver dag, ikke to ganger i året, er heller ikke redd for vann og forvirret. «Hører du på barnemusikk?» Nei, det gjør ikke jeg.

Jeg har hatt flere dialoger om normalisering, flere rundt dette etiske dilemmaet: «Kunne Rosalind ta med den ene dukken på tur ut i vogn?» Rosalind, en beboer, hadde to

---

¹²⁰Sitat Emanuel Levinas i Lorentzen, P. (2003:82) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

¹²¹ NOU 1994:8 4.1 *Normalisering*. Tilgjengelig <http://www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dok/nouer/1994/nou-1994-8/5.html?id=139444> (Hentet 2.10.2014)

¹²² Aune K. E. og Saur E. (2007:18) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

¹²³ Lorentzen, P. (2003:18) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

¹²⁴ Aune K. E. og Saur E. (2007:75) *Dialogiske perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

¹²⁵ «Samtale der deltakere har forskjellige interesser, bærer preg av konflikt», Franz Hundsnurscher i utdrag fra Svare, H. (2006) *Den gode samtalen. Kunsten å skape dialog*. Oslo: Pax Forlag. Tilgjengelig: <http://norskdiallog.no/Publikasjoner/Aktuelt/Norsk-bok-om-dialog> (Hentet 5.10.14)

familier, også en dukkefamilie. En god kollega mente at dette ville stigmatisere både Rosalind og andre mennesker med utviklingshemming, at de var nok stigmatisert fra før. Hadde hun rett? Ville vår kamp mot holdninger i nærmiljøet, i samfunnet, veien fram til respekt for annerledesheten blitt for kronglete og lang? Eller skulle Rosalind få lov til å vise fram sin annerledeshet? Et etisk dilemma der belyser begrensinger av selvbestemmelse hos mennesker med utviklingshemming i praksis¹²⁶. For Rosalind hadde det vært helt normalt.

«Et menneske er utgangspunkt for sine handlinger»¹²⁷

Vi skal stimulere mennesker med utviklingshemming til handling, til selvbestemmelse, til selvstendighet, til å ta de små hverdagslige valgene, til å ta valg ut i fra sitt perspektiv, og til å spille seg ut, til å være det mennesket det er. Men det må gi mening for *dem*, og de må få muligheten til å gjøre det innenfor trygge rammer¹²⁸. De ønsker det selv¹²⁹. Disse valgene, disse fenomener som selvstendighet, uavhengighet og egenmestring er alle relasjonelt betinget¹³⁰. På en annen side kan vi ikke ha holdninger som sier at «*en rår nå sjøl*» der valg fører til mindre eller større konsekvenser for ens ve og vel, der livskvaliteten forringes. Det blir ansvarsfraskrivelse og omsorgssvikt. Vi er omsorgsarbeidere som skal sikre god livskvalitet. En ansvarlighet som utvikles i den gode relasjon over tid¹³¹.

Humor

Jan valgte en barneplate. Når han kom ut i sokkene for å røyke med høretelefoner på, sang «Dyrene i Afrika» uten å høre sin egne stemme, og med skitne sokker trampende taktfullt til et lykkelig ansikt, var det et øyeblikk. Det var et øyeblikk for Jan, men det var det sannelig for oss også. Et komisk øyeblikk. Men det er en kunst, det å le med og ikke av. Det å

---

¹²⁶ Moljord, G. (2010) *Det autonome subjekt. Analyse av selvbestemmelse i møte med utviklingshemmede*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo. Institutt for spesialpedagogikk. BIBSYS

¹²⁷ Sitat Aristoteles. Tilgjengelig: <http://www.ordtak.no/sitat.php?id=107> (Hentet 9.10.14)

¹²⁸ Ellingsen, K.E. (2008) *En hymne til selvbestemmelse*. SOR-rapport nummer 6. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2008.cfm> (Hentet 14.6.14)

¹²⁹ Johansen, O.: *Å utdanne seg til menneske*. i Aune, K.E. og Saur, E. (2007:112) *Dialogisk perspektiver. Når vi er forskjellige*. Oslo: Universitetsforlaget

¹³⁰ Lorentzen, P. (2003:74) *Fra tilskuer til deltaker*. Oslo: Universitetsforlaget

¹³¹ Ellingsen, K.E. (2003) *Selvbestemmelse – et eksistensielt spørsmål!? SOR-rapport nummer 1*. Tilgjengelig: <http://www.samordningsradet.no/2003.cfm> (Hentet 14.6.14)

le sammen er optimalt. *Humor*¹³² er et fenomen som kan åpne latterdøra. *Latteren* er universell, den er fri; ingen systemer, prosedyrer eller autoritære stemmer snakker latterens språk¹³³. Mennesket er et humoristisk og et lattermildt vesen¹³⁴. Humor er eksistensielt, hverdagslig og dermed vesentlig for den gode relasjon.

*«Du vet, det er interessant å leve. Det er der man finner humoren.»*¹³⁵

Humor er så mangt. Den krever en lekende grunnholdning, den er spontan, absurd, og skaper trivsel¹³⁶. Den kan løse opp spenninger og gjør at folk takler konflikter lettere¹³⁷. Skaper den latter, kan spente situasjoner løses opp og gi en fysisk effekt. Den senker blodtrykket, virker beroligende og avslappende, og endorfiner, kroppens morfin, forløses og gir en smertestillende effekt¹³⁸.

Mine foreldre er gamle og bor i et rekkehus med mange trapper. De har bodd der lenge og ønsker ikke å flytte. Noe jeg finner nødvendig ut fra deres fysiske forutsetninger. Forleden dag skjedde det nesten uunngåelige. Min mor brakk lårhalsen og den ene armen. I min mors hinsides smerte og ergrelse der hun lå og svor, i min fars villrede, og under ambulansebesetningens stoiske tilnærming: «Vi skal gi deg morfin, er du allergisk mot noe?», skyter jeg inn: «Hun er kun allergisk mot å flytte».

En befriende latter fra min mor gjorde hele situasjonen avspent og humoren la et behagelig slør over det nye perspektivet, om enn for en stakket stund. Ofte opplever vi

---

¹³² «Brukes i dag om det som er komisk og som påkaller latter» Eide & Eide (2007:243) *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Gyldendal Forlag

¹³³ Bakhtin, M. (2003:68) *Latter og dialog*. Oslo: Cappelen Forlag

¹³⁴ Eide & Eide (2007:242) *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Gyldendal Forlag

¹³⁵ Sitat Wesenlund, R. (2010) *Den siste kongen*. Natt&dag. Tilgjengelig: <http://www.nd.no/2010/02/den-siste-kongen-rolv-wesenlund/> (Hentet: 10.10.14)

¹³⁶ Knudsen, B.T. (2009) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Kruntappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

¹³⁷ Knudsen, B.T. (2009:64) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Kruntappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

¹³⁸ Naslund, G.K. (2002) *Helsebringende humor*. Sinnetshelse.no. Tilgjengelig: http://www.sinnetshelse.no/artikler/helsebringende_humor.htm (Hentet: 11.10.14)

tilretteleggere anspente situasjoner i samhandling i relasjon og humor kan få spenningsnivået ned og skape trygghet og tillit.

Humoren, som viser vår helse, kreativitet og personlig utvikling¹³⁹, er for meg en nødvendighet i hverdagen. Enhver sosial setting gir rom for humor under de rette forutsetninger¹⁴⁰. Den godmodige humoren er inkluderende, varm og fylt av medmenneskelighet; den bygger på et positivt menneskesyn og bidrar til å skape et trygt utviklingsmiljø og til å etablere positive relasjoner mellom mennesker¹⁴¹.

I samhandling med kollegaer og med mennesker med utviklingshemming er humor for meg essensielt. Jeg kan trekke fram Jan. Vi fikk den gode relasjonen gjennom humor, og det mange år etter jeg møtte ham for første gang. Der lå selvfølgelig trygghet og tillit i bunn, men humoren brakte oss nærmere, vi fikk en felles forståelse av et fenomen som gav gjensidighet, respekt og likeverd.

Jan ser dårlig, har dårlig grovmotorikk, og har et bråsinne. Det ligger i hans diagnose. Han ønsker å gjøre selv det han mestrer, men han kan være uheldig. Han kan søle og bomme på søppelbøtta. Han kan da bli rasende. Bite eller slå seg selv. Har han hatt fått mye negativ respons for sine uhell? Jeg begynte å bruke humor og la skylden over på noe utenfor ham. «*Det må vær' noka gæli m' herre koppen. Nei, trur vi må kjøp' en ny kopp*», latter. Han har tvang. Han hamstrer blant annet plastposer. Tok han felles poser fikk han negativ respons. Jeg begynte å bruke humor. «*E' d nån som har sjett posen min?*» Latter. Eller «*Stopp posetyven!*», da kunne han med latterdøra åpen løpe avgårde med posen stikkende ut av lomma. Han fikk være den han var, humoren gav trygghet, den var et tegn på empati¹⁴². Men vel så viktig; jeg var åpen for hans humor. Han kunne vise meg at han tok en pose for å få humor, han kunne gjemme min kopp, han kunne lure meg. Vår humor som et fenomen utviklet seg i vår relasjon, i vår pedagogiske relasjon, og humoren virket balanserende¹⁴³.

---

¹³⁹ Jeppson, K. (u.d) *Le og ha det gøy*. Xtravaganza. Tilgjengelig:

<http://medlem.xtravaganza.no/no/Norge/Artiklar/Le-og-ha-det-goy/> (Hentet:10.10.14)

¹⁴⁰ Svebak S. i Knudsen, B.T. (2009:63) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Kruntappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

¹⁴¹ Knudsen, B.T. (2009) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Kruntappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

¹⁴² Svebak S. i Knudsen, B.T. (2009:63) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Kruntappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

¹⁴³ Eide & Eide (2007:243) *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Gyldendal Forlag

Et smil koster ingenting men gir mye. Den gjør mottakeren rikere, uten å gjøre giveren fattigere. Det varer i et øyeblikk, men minnet kan vare evig. Ingen er så rik at de kan være det foruten, ingen er så fattig at de ikke kan bli rikere av det. Det er hvile for den trøtte og solskinn for den sorgfulle.¹⁴⁴

For å skape tillit må vi ta mennesket på alvor. Mennesket er et humoristisk og lattermildt vesen. Humor er eksistensielt. Den gode relasjon er eksistensiell. Vi må ta humor på alvor. Men hvor er da humoren i vernepleierutdanningen?

Alt har sin slutt

Til syvende og sist må jeg begynne med meg selv. Dette er mine observasjoner, mine tolkninger, mine holdninger, mine skritt langs den gyldne middelvei; min spiral, min dannelsesreise. Denne dannelsen vil jeg bringe med meg, denne holdningsendringen, dette budskapet vil jeg spre til de kulturene jeg er en del av. Vi må begynne med oss selv.

Så, hvis vi tilrettelegger skaper en kultur hvor den primære etikk leder an som en lykt i mørket. En kultur hvor relasjonell tilnærming, jakten på den gode relasjon, er overordnet. En jakt som innebærer å gi trygghet, gi tillit, utøve empowerment, gå i dialog, sikre selvbestemmelse og utvikle fenomenet humor. At vi skaper en kultur hvor hver enkelt tilrettelegger gis rom for å være kreativ, leken og selvstendig, ha frihet under ansvar, i samhandling. Hvis så, hvilken betydning vil det ha for psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming?

Jeg bare spør.

---

¹⁴⁴ Arntsen A. i Knudsen, B.T. (2009:56) *Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede mennesker*. I Pettersen, M. og Sævi, T. (2009) *Krumtappen og sjøstjernen*. Artikkelsamling. Tilgjengelig: <http://bora.hib.no/nb/item/542> (Hentet 30.10.14)

Metode

Jeg har valgt etter samtaler med veileder å ha metodedelen som et tillegg da jeg har en essayistisk tilnærming til mine forskningsspørsmål, min problemstilling. Mitt essay er min dannelsesreise; en vandring i temaet den gode relasjon, hvor jeg er personlig, viser hvem jeg er gjennom å knytte fortellinger fra livet og praksis; erfaringer og refleksjoner¹⁴⁵.

Metodedelen som tillegg vil da ikke bryte av min vandring.

Mitt budskap, mitt mål med oppgaven er å forbedre praksis. Jeg har kritisk søkt etter klarhet og forståelse av fenomener i samhandling i praksis. Ærlig og sannferdig har jeg metodisk systematisert mine tanker.¹⁴⁶

I metodedelen vil jeg redegjøre for valg av metoder, belyse min søkeprosess, og sette mine valg av metode i et kritisk søkelys.

Begrepet metode

Et *begrep* er mer enn ett ord. Det viser til et språklig uttrykk og avgrenser språklige fenomener fra hverandre. Et begrep viser til et generelt fenomen og krever derfor en avgrensning, en definisjon i forhold til konteksten det brukes i.¹⁴⁷

Begrepet *metode* har etymologiske røtter i de greske ordene «meta» og «hodos», hvor hodos betyr vei¹⁴⁸. Å bruke en metode, av det greske ordet *methodos*, betyr å følge en bestemt vei mot et mål. Metodelæren er til for å lede an på veien til målet; den gir alternativer til midler for at målet kan nås på en tilfredsstillende måte. Samfunnsvitenskapelig metode, som brukes i dette faget, er veien å gå for å belyse sosiale forhold og prosesser og hvordan disse kan analyseres.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Riksmålsforbundet (u.d.). *Om å skrive essay*. Hentet Oktober 22, 2014 fra Riksmålsforbundet: <http://www.riksmalsforbundet.no/Språktjenester/Skriv-bedre-stil/Om-å-skrive-essay.aspx>

¹⁴⁶ Dalland, D. (2007:44-47) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

¹⁴⁷ Johannesen A. m.fl. (2010:48) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁴⁸ Linde, S., & Nordlund, I. (2006:97). *Innføring i profesjonelt miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget

¹⁴⁹ Johannesen A. m.fl. (2010:29) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

Valg av metoder

Mine valg av metoder har kommet etter samtaler med veileder og egne overveielser.

Litteraturstudie

Jeg valgte litteraturstudium som metode da det foreligger bred teoretisk dekning av mitt tema, relasjonens betydning for utvikling hos mennesker med utviklingshemming. Jeg har søkt etter relevant og valid data for mitt tema. Det for å se sammenhengen, utvikling, dybden, det for å utvikle min forståelseshorisont av tematikken. Å hente data fra skriftlige kildemateriale er en kvalitativ metode¹⁵⁰.

Kvalitativ metode er forskningsmetode som egner seg godt for beskrivelse, analyse og forståelse av opplevelser av fenomener i menneskelig samhandling. *Kvalitative studier* bedømmes etter vitenskapelig kvalitetskriterier som relevans, validitet og refleksivitet. Å lese *refleksivt* vil si å se seg selv i forhold til datamaterialet; at en er seg bevisst at ens egen forutsetning påvirker innsamling av data og tolkninger av disse¹⁵¹. Jeg har arbeidet med teksten både bokstavelig, teksten som et analyseobjekt i seg selv, og åndelig, tolket meningen med teksten. Hva som representerer *relevans* og *validitet* av datainnsamling er bestemt etter tema og forskningsspørsmålene, problemstillingen.¹⁵²

Mitt tema var mitt utgangspunkt da jeg tok kontakt med veileder under vernepleierutdanningen og rådgiver ved NAPHA, begge med tidligere engasjement ved NAKU. Rådgiving resulterte i den filosofiske grunntanken relasjonell tilnærming og et fokus på psykisk helse hos mennesker med utviklingshemming. Dette ble mine søkeord etter litteratur av relevans. Utover i oppgaveprosessen utvidet jeg søkeordbanken til den gode relasjon, herunder tillit, dialog, selvbestemmelse og humor.

Ved siden av pensumlitteratur søkte jeg på diverse søkemotorer, i fagtidsskrifter, i offentlige dokumenter og forskrifter, og i kunnskapsbanker.

Søkeordene *relasjonell tilnærming*, kombinert med *utviklingshemmede*, førte meg på Google scholar til nettsiden etiskpraxis.no. Her fant jeg fire aktuelle fagartikler og seks bøker

---

¹⁵⁰ Malterud, K. (2002) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger*. Tidsskrift for Den norske legeforening. Nr 25. Tilgjengelig: <http://tidsskriftet.no/article/618649> (Hentet 2.11.14)

¹⁵¹ Johannesen A. m.fl. (2010:168) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁵² Malterud, K. (2002) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger*. Tidsskrift for Den norske legeforening. Nr 25. Tilgjengelig: <http://tidsskriftet.no/article/618649> (Hentet 2.11.14)

av forfattere av både validitet og relevans for min forskning: Per Lorentzen, Hans Skjervheim, Mikail Bakhtin og Tone Sævi. På Google.no fant jeg en artikkel av Børge Holden, som er kjent for atferdsanalyse, en til dels annen innfallsvinkel enn jeg har valgt til min problemstilling. Etter søk i Oria.no og Nora fant jeg en avhandling, «Det autonome subjekt» av Gøril Moljord av relevans.

Når jeg søkte med ordene *psykisk helse* og *utviklingshemmede* ved NAKU, en kunnskapsbase av validitet, og ved Vernepleierportalen.no, fant jeg et temahefte, en artikkel i magasinet Utvikling, og en rapport av relevans. Ved NAPHA var der en egen temaside for psykisk utviklingshemmede og psykisk helse. Der fant jeg en artikkel av relevans.

Ved NAKU søkte jeg også etter *selvbestemmelse*. Da gikk jeg inn på «Tema og fagområde» for så å gå inn på «selvbestemmelse». Her fant jeg flere artikler av relevans.

Humor er det lite av i pensumlitteratur. Jeg søkte på Google.no med søkeordene *humor*, *humor utviklingshemmede*, *humor latter*, *humor livsglede*. Av relevans fant jeg en artikkel på nettsiden Sinneshelse.no og artikkelen «Humor og livsglede i arbeid med utviklingshemmede» fra en artikkelsamling hvor blant andre Tone Sævi har medvirket.

Kritikk av valg av metode

I samfunnsvitenskapelig forskning brukes teori mer løst; i et teoretisk perspektiv der undersøkelser av fenomener betraktes subjektivt i fra ulike innfallsvinkler. Mine betraktninger støtter seg ikke på konkrete teoretiske modeller. Mitt utgangspunkt er et kritisk søkelys på eksisterende holdninger. Til det har jeg valgt *en* innfallsvinkel, en filosofisk grunntanke inn i mot en problemstilling. Jeg har brukt flere forfattere, men uansett har dette ført til at min litterære kvalitative dataanalyse er noe ensidig.¹⁵³

Litteraturen er ofte sekundærkilder; at forfatteren henviser til tidligere publikasjoner¹⁵⁴. Forfatteren vil fortolke primærkildens verker og sette disse inn i sin kontekst. Jeg har prøvd å forholde meg til primærkilder blant andre Hans Skjervheim filosofiske tekster. Selv om hans filosofiske tekster er bygd på filosofihistorie, har han vunnet fram sin egen filosofi. En filosofi som er grunnlaget for de fleste forfattere jeg har benyttet. Min oppgave er uansett farget av mine tolkninger, satt inn i min kontekst.

---

¹⁵³ Johannesen A. m.fl. (2010:47) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁵⁴ Johannesen A. m.fl. (2010:387) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

Essay

Jeg valgte essay fordi jeg har benyttet observasjoner i praksis som metode. Gjennom essay kunne jeg levendegjøre opplevelser og dermed tydeliggjøre mitt budskap. Sjangeren gav en personlig frihet til kreativitet, en lekenhet, og det gav et større personlig engasjement i skriveprosessen. Kreativitet og lekenhet er egenskaper jeg finner nødvendig å dyrke i livet som i profesjonen. Profesjonen er en del av mitt liv.

Essayet er en kortere avhandling på *prosa*, ubunden stil¹⁵⁵, hvor det subjektive preget og den stilistiske utforming er mer vesentlig enn den saklige, vitenskapelige behandlingen av emnet. Et essay er gjerne bygget opp som en vandring i et emne, der poenget ikke er å komme frem til en bestemt konklusjon.¹⁵⁶

Mitt essay er rettet mot studenter og vernepleiere. Det er bygd på ustrukturerte *observasjoner*; erfaringer i fra praksis, som er en kvalitativ metode å samle inn data etter. Å observere er å registrere inntrykk gjennom sine sanser¹⁵⁷. Observasjoner forteller oss hvordan mennesker handler og samhandler, ikke hva de sier de gjør¹⁵⁸. Handler og samhandlinger er essens av min forskning. Min avgrensning, mine observasjoner, min deltakende observasjonsrolle springer ut i fra et analytisk mikronivå, sett i fra et innenfraperspektiv i samhandling med kolleger og mennesker med utviklingshemming ved et bofelleskap og ved et aktivitetstilbud¹⁵⁹. Mine observasjoner med påfølgende refleksjoner er i essayet satt i en struktur.¹⁶⁰

For å analysere mine kvalitative data i form av observasjoner, og for å tydeliggjøre mitt budskap har jeg valgt fortellinger, *narrativer*. De representerer deler av min historie, min dannelsesreise, mitt essay. Narrativer blir forløpere til refleksjoner og til forståelse av de fenomenene jeg analyserer i teksten, samt gir et innblikk i meg som aktør, som deltakende observatør i min kontekst.¹⁶¹

---

¹⁵⁵ Bokmålsordboka (u.d) *Prosa*. Tilgjengelig: <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=+prosa&bokmaal=+&ordbok=bokmaal> (Hentet 26.10.14)

¹⁵⁶ Skei, H.H. (2013) *Essay*. Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/essay> (Hentet 1.3.14)

¹⁵⁷ Johannesen A. m.fl. (2010:117) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁵⁸ Dalland, D. (2007:180) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

¹⁵⁹ Malterud, K. (2002) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger*. Tidsskrift for Den norske legeforening. Nr 25. Tilgjengelig: <http://tidsskriftet.no/article/618649> (Hentet 2.11.14)

¹⁶⁰ Johannesen A. m.fl. (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁶¹ Johannesen A. m.fl. (2010:115) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

I mine narrativer, i mitt essay er mennesker *anonymiserte*. Sensitive- og helseopplysninger definert som taushetsbelagte etter helsepersonelloven § 2, er godkjent av veileder. Navn er fiktive.

I essayet har jeg valgt å benytte *hermeneutisk-fenomenologisk metode*. En kvalitativ metode som innebærer en sirkulær forståelsestilnærming framfor forklarende av fenomener.

Et *fenomen* er betegnelsen for ting, for opplevelser, den ytre verden, som de viser seg eller fremtrer for oss, eller som vi erkjenner dem¹⁶², og *forståelse* betegner den menneskelige evne til å begripe, fatte, gjøre bruk av forstanden, innse, oppfatte; det å gripe en mening med noe¹⁶³.

Det fins ikke absolutte svar på fenomener. En *fenomenologisk tilnærming* vil si å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av et fenomen; det å tolke, det å prøve og forstå meningen med fenomenet i den konteksten det oppstår¹⁶⁴.

Hermeneutikk betyr fortolkningslære¹⁶⁵. *Den hermeneutiske metode* er i følge den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer den eneste adekvate metode i humanistiske disipliner¹⁶⁶. En betingelse for erkjennelse av sannhet, hvor forståelse ligger i en forutgående forståelse, forforståelse. Vår forståelseshorisont av fenomener endres stadig i samhandling i relasjon der en opplever fenomener som er et resultat av forutgående samhandling. ¹⁶⁷

Den hermeneutiske spiral er en prosess av erkjennelser, en uendelig tolkningsakt der tekst, tolkning, forståelse, ny tolkning, og ny forståelse deler i en helhet som stadig vokser og utvikles og er et uttrykk for det genuint menneskelige. ¹⁶⁸

Jeg valgte å benytte *footnoter* til teoretisk forankring og til utdyping av begreper for å skape en helhetlig, fortløpende tekst. ¹⁶⁹

---

¹⁶² Tjønneland, E. (2011) *Fenomen*. Store norsk leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/fenomen> (Hentet 13.10.14)

¹⁶³ Sletnes, K. (2009) *Forståelse* – psykologi, filosofi, pedagogikk. Store norske leksikon. Tilgjengelig: https://snl.no/forståelse%2Fpsykologi%2C_filosofi%2C_pedagogikk (Hentet 13.10.14)

¹⁶⁴ Johannesen A. m.fl. (2010:82) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

¹⁶⁵ Dalland, D. (2007:53) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

¹⁶⁶ Alnes, J. (2011) *Hermeneutikk*. Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/hermeneutikk> (Hentet 13.10.14)

¹⁶⁷ Alnes, J. (2011) *Hermeneutikk*. Store norske leksikon. Tilgjengelig: <https://snl.no/hermeneutikk> (Hentet 13.10.14)

¹⁶⁸ Patel og Davidsen (1999:26) i Dalland, D. (2007:56) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utgave. Oslo: Gyldendal Akademiske

¹⁶⁹ Johannesen A. m.fl. (2010:387) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag

Språklige virkemidler i essayet er til dels filosofisk, da oppgaven er av en pedagogiskfilosofisk art, og jeg har benyttet en del gjentakelser for å synliggjøre den røde tråd. I oppgaven har jeg viet plass til humor da jeg ser fenomenet som vesentlig for tematikken. I oppgaveteksten er det snev av humor uten at det virker forstyrrende.

Kritikk av valg av metoder

Essayet er min dannelsesreise, mitt perspektiv ut i fra min lille verden. Jeg har et budskap til den enkelte, til bofelleskap, men siden teksten er personlig er det en fare for at leser vil lese den som min historie og at budskapet da ikke når frem.

Da det ikke eksisterer en ren forståelse av et fenomen og jeg beskriver observasjoner ut i fra min forståelseshorisont overfor hvert enestående fenomen, kunne jeg ikke konkludere¹⁷⁰. Dette fant jeg utfordrende. Ved enkelte anledninger valgte jeg å være konkluderende for å ha noen faste punkter i teksten.

Jeg har påstander som ikke er direkte forankret. De er en del av en større tekst. Jeg har derfor valgt å henvise til litteratur i enden av avsnittet de er en del av.

Siden jeg har brukt narrativer og sitater til å dele opp teksten etter tematikk, har jeg overskredet 10 prosenten med noen ord. Etter samtale med veileder var dette uproblematisk.

---

¹⁷⁰ Johannesen A. m.fl. (2010:83) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utgave. Oslo: Abstrakt forlag